

Cumhuriyet Halk Partisi İstanbul Teşkilatından Genel Merkeze Gelen Siyasi Şikâyetler (1948-1950)

Hacı Veli GÖK^(*)

Öz

Cumhuriyet Halk Partisi 9 Eylül 1923 tarihinde Halk Fırkası adı ile kurulmuş, 10 Kasım 1924 tarihinde ise Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) adını almıştır. CHP, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimleri dışında 1945 yılına kadar ülkede Tek Parti olarak faaliyet yürütmüştür. 14 Mayıs 1950 genel seçimleri sonucunda ise iktidarı Demokrat Parti'ye (DP) bırakmak zorunda kalmıştır. Çalışmanın temeli, çok partili yaşam öncesi oy kaygısı ile hareket etmeyen CHP'nin çok partili yaşam ile birlikte, özellikle DP gibi güçlü bir rakibin karşısına çıkmasıyla muhalefeti siyaseten bertaraf etmek için bir takım arayış ve çalışma içerisine girmesine dayanmaktadır. Bu noktada 1948-1950 arasında CHP'nin siyasi rakiplerini bertaraf etmek adına bazı önlemlere başvurduğu görülmektedir. Bahse konu tarihler arası CHP siyasi faaliyetleri incelendiğinde, İstanbul'daki birtakım sektör ve kurumlarda DP taraftarı olan ya da DP'ye gönül vermiş bazı kişilerin isimlerinin ilgili kurumlara doğrudan raporlandığı görülmektedir. CHP İstanbul İl Başkanlığı, CHP Genel Sekreterliği ve ilgili bakanlıklar arasında yapılan yazışmalar bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Buradaki temel endişe ise bu kişilerin makamları gereği kısa sürede CHP aleyhtarı bir kitle yaratabilecek konumda olmalarından kaynaklanmaktadır. Çalışmada, CHP'nin 14 Mayıs 1950 genel seçimleri öncesi iktidarı elinde tutmak adına İstanbul'da yürüttüğü siyasi faaliyetler incelenmiştir. Bu bağlamda 1950 genel seçimleri öncesi kritik bir devre olan 1948-1950 arası dönemde CHP'nin muhalefetin gücünü kırmak adına İstanbul'da ne türden siyasi çalışmalar yaptığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda yöntemsel olarak öncelikle ana kaynaklardan faydalanılmış ve geniş yelpazede bir kaynak taraması yapılmıştır. Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivleri, dönem gazeteleri ve dergileri, TBMM Tutanak Dergileri ve telif-tetkik eserler başta olmak üzere kapsamlı bir araştırma gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Halk Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği, Cevat Dursunoğlu, Demokrat Parti, CHP İstanbul Teşkilat

Özgün Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 18.08.2025

Kabul Tarihi: 15.12.2025

(*) Dr., Emniyet Genel Müdürlüğü.

E-posta: gokhaciveli@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7419-0271>

Hacı Veli Gök, "Cumhuriyet Halk Partisi İstanbul Teşkilatından Genel Merkeze Gelen Siyasi Şikâyetler (1948-1950)," *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 22 (Mayıs 2026): 163-190
DOI: <https://doi.org/10.32739/uskudarsbd.12.22.173>

Bu eser [Creative Commons Atf-Gayri-Ticari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/) ile lisanslanmıştır.

Political Complaints From the Republican People's Party's Istanbul Organization to the Central Headquarters (1948-1950)

Hacı Veli GÖK (*)

Abstract

The Republican People's Party (RPP) was founded on September 9, 1923, under the name People's Party and renamed itself the Republican People's Party on November 10, 1924. Except for the experiences of the Progressive Republican Party and the Free Republican Party, the RPP operated as a single party in the country until 1945. However, following the general elections of May 14, 1950, it was forced to cede power to the Democrat Party. The basis of this study is that the RPP, which had not acted with voter concerns prior to multi-party rule, embarked on a series of quests and efforts to politically eliminate the opposition, particularly when faced with a powerful rival like the Democratic Party. In this regard, it appears that the RPP implemented certain measures to eliminate its political rivals between 1948 and 1950. An examination of RPP political activities during this period reveals that the names of individuals who were set their heart on DP or supporters of the DP in various sectors and institutions in Istanbul were directly reported to the relevant institutions. Correspondence between the RPP Istanbul Provincial Headquarters, the RPP General Secretariat, and relevant ministries can be cited as examples of this. The primary concern here stems from the fact that these individuals, due to their positions, were in a position to quickly create an anti-CHP base. This study examines the political activities carried out by the RPP in Istanbul to maintain power before the general elections of May 14, 1950. In this context, it attempts to reveal the kinds of political activities the RPP undertook in Istanbul to weaken the opposition during the critical period between 1948 and 1950, leading up to the 1950 general elections. Methodologically, primary sources were utilized, and a wide-ranging resource review was conducted. Comprehensive research was conducted, focusing primarily on the Presidential Republic Archives, periodicals and newspapers, the Turkish Grand National Assembly's Minutes Journals, and authored and secondary literature works.

Keywords: Republican People's Party, General Secretariat of the Republican People's Party, Cevat Dursunoğlu, Democratic Party, Republican People's Party's Istanbul Organisation.

Original Research Article

Submission Date: 18.08.2025

Acceptance Date: 15.12.2025

(*) PhD, Directorate General of Security.

E-mail: gokhaciveli@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7419-0271>

Hacı Veli Gök, "Political Complaints From the Republican People's Party's Istanbul Organization to the Central Headquarters (1948-1950)," *Üsküdar University Journal of Social Sciences*, no. 22 (May 2026): 163-190
DOI: <https://doi.org/10.32739/uskudarsbd.12.22.173>

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti'nin en eski siyasi partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi, 9 Eylül 1923 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurulmuştur.¹ İlk adı Halk Fırkası olan parti, 10 Kasım 1924 tarihinde Cumhuriyet Halk Fırkası, 1935'te ise Cumhuriyet Halk Partisi ismini almıştır.² CHP, kısa süren çok partili hayat denemeleri dışında 1923'ten 1945'e kadar "tartışmasız kontrol mevkiinde" bir parti olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreç içerisinde CHP, siyasal bir muhalefete karşı mücadele etmek zorunda olmaması nedeniyle genel ve yerel seçimleri kazanmak için özel bir çaba da sarf etmemiştir.³ 1945'ten sonraki süreçte ise muhalefetin siyasi yaşamdaki faaliyetlerine izin vererek bir nevi kendisinin yerine bir başka siyasi partinin geçmesine zemin hazırlamış, iktidar milli iradeye teslim edilmiştir.⁴ 12 Temmuz 1947 tarihinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından radyo ve basın yolu ile halkla paylaşılan beyannamenin ardından muhalefete karşı sert tavrı⁵ ile ön plana çıkan Recep Peker Hükümeti istifa ederek yerine daha ılımlı politika yürüten Hasan Saka Hükümeti kurulmuştur. Bu değişiklik çok partili sistemi yürütmek yolunda atılan politik bir adım olarak değerlendirilebilir.⁶ 1946 genel seçim sonucunu izleyen süreçte DP ve CHP arasındaki gerginlik 12 Temmuz Beyannamesi ile bir nebze olsun yumuşamıştır.⁷ Beynamede iktidar ve muhalefet arasında yaşanan anlaşmazlıklara değinilmiş,⁸ bu sayede siyasetteki kutuplaşmanın önüne geçilmeye çalışılmıştır.⁹ Bu sürecin sonunda Türkiye 14 Mayıs 1950 genel seçimlerine doğru yol almaya

¹ Cemil Koçak vd. "Siyasal Tarih (1923-1950)" *Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980*, C. 4 içinde, Yayın Yönetmeni Sina Akşin, (İstanbul, Cem, 2007), 132.; <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cumhuriyet-halk-firkasi-1923-1938/>. (Erişim tarihi: 16.04.2025).

² <https://chp.org.tr/chp-tarihi> (Erişim tarihi: 16.04.2025).

³ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993), 378.; Naki Cevat Akkerman, *Demokrasi ve Türkiye'de Siyasi Partiler Hakkında Kısa Notlar*, (Ankara, Ulus Basımevi, 1950), 41.

⁴ Lewis, a.g.e., s. 379.; Piraye Bigat Cerrahoğlu, *Demokrat Parti Masalı*, (İstanbul, Ad Yayıncılık, 1996), 9; Fahri Belen, *Demokrasiden Diktatörlüğe*, (İstanbul, İstanbul Matbaası, 1960), 69.

⁵ Samet Ağaoğlu, Recep Peker'in 21 Temmuz 1946 genel seçimlerinden sonra "şiddet politikası" yürüttüğünden bahsetmektedir. Bk. Samet Ağaoğlu, *Siyasi Günlük*, (İstanbul, İletişim Yayınları, 1993), 50.

⁶ Cezmi Eraslan, "Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayatın Kurulmasında Bir Dönüm Noktası: 12 Temmuz 1947 Beyannamesi", *Atatürk Yolu Dergisi* 22, (1998): 143, 147.; Hüseyin Çavuşoğlu, "12 Temmuz Beyannamesi Süreci ve Beyannamenin Türk Siyasal Hayatına Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme", *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 23, (Mayıs 2021): 149.; Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, (İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008, 245.; Şerif Demir, *Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes*, (İstanbul, Paraf Yayınları, 2010), 169.; Ahmet Yeşil, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, (Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988), 95.; İsrail Karataş, "Millî Teminat Andı ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 30 Temmuz-22 Ağustos 1949 Tarihli Ege Gezisi", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 31, (Haziran 2022): 63.

⁷ Dilşad Türkmenoğlu Köse, "12 Temmuz Beyannamesinin Cumhuriyet Halk Partisi'nde (CHP) Yarattığı Siyasi Etkiler", *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 1, (Eylül 2020): 122.

⁸ Ayşe Aydın, "Celal Bayar Dönemi Genel Seçimleri ve TBMM (1950-1960)" (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi 2010), 62-64.

⁹ Ahmet Gülen, "Türk Siyasal Hayatında Nihat Erim", (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2018), 132.; Başak Tuncay, "Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş Sürecinin Afyonkarahisar'daki Yansımaları", (Yüksek Lisans

başlamış ve yapılan genel seçimler neticesinde DP iktidarı ele almayı başarmıştır.¹⁰ Seçim sonuçlarına göre DP, TBMM’de 416 milletvekili ile temsil etme hakkı elde etmiştir.¹¹

1950 genel seçimlerine gidilen bu süreçte DP’nin iktidarı ele almak CHP’nin ise iktidarı elde tutmak için genel seçimlere sıkı bir şekilde hazırlandığı görülmektedir. Öte yandan, uzun bir süre iktidarda kalan CHP’nin gerek ordu gerekse bürokrasi üzerindeki ağırlığı bilinen bir gerçektir. Buradan hareketle CHP, çok partili yaşam ile bu üstünlüğünü yitirmemek için gayret sarf edecektir.¹² CHP’nin kurumlar üzerindeki etkisi 1950 genel seçimleri öncesi *Sebilürreşad* dergisinde şu ifadelerle dile getirilmiştir: “Halk Partisi gerçekten eski göz ağrısıdır. Fakat uzak ve mecazi manası ile sevgili makamındaki göz ağrısı değil, eskimiş trahom gibi huzuru kaçıran, canı yakan müzmin göz ağrısıdır. Ağrıyı def eylemek şöyle dursun, o kadar eskimiş ve öylesine kök salmış ki ıstırabını daha hafifletemiyoruz.”¹³ Bu değerlendirme CHP’nin bürokrasi üzerindeki hâkimiyetini anlatması adına örnek teşkil edebilir, ancak bu hakimiyet tamamlanmış bir sürecin sonu olarak görülmemelidir. Bu bağlamda, bürokrasi üzerinde etkin olan CHP’ye, müfettişlik teşkilatı ile iş ve işlemlerinde sıkıntı görülen bazı bürokratlar üzerindeki olumsuz intibalar raporlanmıştır.¹⁴ Bu durum CHP’nin bazı bürokratların yaklaşımlarından memnun kalmadığının bir göstergesidir. Tam bu noktada konu ile bağlantılı olarak parti-devlet ilişkilerinden de söz etmek gerekmektedir. Günlük yaşam içerisinde birbirinden ayrılması çok zor olan olguların başında bürokrasi ve siyaset ilişkisi gelmektedir.¹⁵ Türkiye Cumhuriyeti’ni

Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi 2014), 78.; Emin Kirman, “Çok Partili Sürece Geçiş Süreci ve Türk Siyasal Kültüründe Muhalefet Olgusunun Gelişimi (1946- 1950)”, (Yüksek Lisan Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi 2006), 110.

¹⁰ YSK Resmi İnternet Sitesi (çevrimiçi), <http://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>. Erişim Tarihi: (16.04.2025); Erol Tuncer, *1954 Seçimleri*, (Ankara, Tesav Yayınları, 2011), 3.; Sinan Yıldırım, “1950 Seçimleri ve Propaganda”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 6, (2004): 148.; Seçimlerin ardından DP bir beyanname yayımlamıştır. Bu beyanname, “Milletvekilliği seçimlerinin neticelerinin kati olarak belli olduğu şu anlarda, reyini büyük bir olgunlukla kullanmış olan aziz Türk Milletine, şükranlarımızı arz etmeyi şerefli bir vazife biliriz.” ifadeleri kullanılmıştır. Bk. “D. Parti Dün Bir Beyanname Neşretti”, *Zafer*, 19 Mayıs 1950; Ahmet Hamdi Başar, *Demokrasi Buhranları*, (İstanbul, Türkiye Basımevi, 1956), 79.

¹¹ Yıldırım, *a.g.m.*, s.148.

¹² “Bürokraside görevli memurların kamu ve özel hayatlarının ayrı olması Weber’in ideal bürokrasisinde aradığı bir özelliktir. Bu doğrultuda özel hayatın bir parçası olan siyasi hayatın; tek parti döneminde kamu hayatıyla zaman zaman iç içe girdiği söylenebilir. Özellikle parti ve devlet bütünleşmesi uygulamalarında bu durum sıkça görülmektedir. Parti Genel Sekreteri’nin İçişleri Bakanı yapılması, illerde CHP teşkilat başkanlarının Vali olarak görev yapmaları, parti-devlet bütünleşmesi açısından sorunlu bir durum olarak ortaya çıkmaktadır.” Bk. İsmail Sevinç; Mehmet Özçelik, “Tek Parti Döneminde Türk Kamu Bürokrasisinde Yapılan Yapısal Değişiklikler”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 1, (Haziran 2023): 68.; Taner Timur, *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*, (İstanbul, İletişim Yayınları, 1991), 18.

¹³ M. Raif Ogan, “Reylerimizi Kimlere Vermeliyiz?”, *Sebilürreşad Dergisi* 73, (Mart 1950): 360.

¹⁴ Hacı Veli Gök, “CHP Parti Müfettişi Dr. Rıza Levent’in Raporları Işığında Muğla (1940-1941)”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 25, (2021): 224.

¹⁵ Sinan Yazıcı ve Ferdi Katılmış, “Tek Parti İktidarında Bürokrasi ve Siyaset İlişkisi”, *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 1, (Haziran 2023): 4.

kuran ve devrimlerin gerçekleşmesini sağlayan ana kadronun büyük çoğunluğunun asker, sivil ve bürokrat aydınlardan oluşan CHP üst kadrosundan mütevellit olduğu bilinmektedir. Mustafa Kemal Atatürk ve kurucu kadro Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında askeri bürokrasiden destek almışlardır. Sivil bürokrasi üzerinde kadrolaşmanın somut hali ve parti-devlet bütünleşmesi ise 1927, 1931, 1935 ve 1936 yılında gerçekleşmiştir. 1927'de gerçekleşen CHP Kurultayı'nda köy muhtarlarından bürokrat kesime kadar yapılan atamaların CHP Parti Müfettişlerinin onayı ile yapılması karara bağlanmıştır. 10-18 Mayıs 1931 tarihleri arasında toplanan CHP 3. Kurultay kararları doğrultusunda ise parti-devlet bütünleşmesi politikalarının uygulamaya konulduğu görülmektedir. 1935'te yapılan CHP IV. Kurultayı'nda ise parti ve devlet bütünleşmesini öngören tasarı kabul edilmiştir.¹⁶ 1936 yılında henüz Mustafa Kemal Atatürk hayattayken Başbakan ve CHP Genel Başkan Vekili İsmet İnönü tarafından yayımlanan genelge doğrultusunda CHP genel sekreterinin aynı anda hükümet üyesi, valilerin ise il başkanı olarak görev yapacağı belirtilmiştir.¹⁷ Böylece CHP tarafından arzulanan parti-devlet bütünleşmesinde önemli ve somut bir adım atılmıştır. Bu kapsamda Tek Parti Dönemine bir bütün olarak bakıldığında Hükümette görev yapan 194 bakanın %61'inin bürokrasi kökenli olan sivil ve askerlerden meydana geldiği görülmektedir. Buna karşın toplam bakan sayısının 11'inin çiftçi 2'sinin de ticaretle uğraştığı tespitini yapmak mümkündür.¹⁸ Tüm bunlar ışığında 1950 genel seçimleri öncesi CHP İstanbul teşkilatı, CHP'nin İstanbul'da DP'ye mağlup olmaması adına, kurumlar içerisinde mevcut olan DP kadrolarını tasfiye etmek adına birtakım girişimlerde bulunmuştur.¹⁹ Bu çalışma ile 1948-1950 arası genel seçimler öncesi çok kritik bir dönemde CHP'nin iktidarı bırakmamak kaygısı ile İstanbul'da gerçekleştirdiği siyasi faaliyetler detaylı bir şekilde incelenmiştir.

¹⁶ <https://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2022/04/22-MehmetKarayaman.pdf> 429. (Erişim Tarihi: 29.08.2025)

¹⁷ Caner Erdoğan, "Tek Parti İktidarı Dönemi'nde (1923-1950) Cumhuriyet Halk Partisi'nin İdeolojik Değişim ve Dönüşüm Sürecinin Çözümlemesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 51, (Ağustos 2017): 271, 274.; Yazıcı; Katılmış, *a.g.m.*, s. 8-9.; Tuğrul Korkmaz, "Türkiye'de Tek Partili Dönemin Toplum ve Siyaset Anlayışının Dünya Konjonktürü Bağlamında Değerlendirilmesi", *Akademik Bakış Dergisi* 43, (Haziran 2014): 6; Oya Dağlar Macar ve Erdoğan Şen, "Tek Parti Dönemi'nin Temel Dinamikleri Üzerine Tartışmalar", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 49, (Haziran 2024): 1682.; Yakup Kaya, "Bir Devlet ve Siyaset Adamı Şükrü Kaya", (Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi 2012), 186.; Engin Yetkin, "Türkiye'de Otoriteryanizm: Parti Devleti İktidarlarının Kurulması (1908-1960)", (Doktora Tezi, 2018), 199.

¹⁸ Yazıcı; Katılmış, *a.g.m.*, s. 9.; "Sonuç olarak gerek Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasında gerekse ondan sonraki CHP iktidarı döneminde, Osmanlı Devleti'nden kalan modern bürokratik elit kesim, eğitim oranının düşük olduğu Osmanlı tebaasından kopmuş bir toplumda, muasır medeniyet seviyesine ulaşmada başat aktör olmuş, bürokrasi siyasetle özdeşleşmiş ve parti-devlet bütünleşmesi resmen sağlanmıştır." Bk. Nihat Yılmaz, vd, "Tek Parti İktidarı Dönemi'nde (1923-1946) Bürokrasi ve Siyaset İlişkisinin Weberyan Değerlendirmesi", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 3, (2013): 281.

¹⁹ DP iktidar olması ile birlikte bu sefer devlet mekanizması içerisindeki CHP kadrosunu ortadan kaldırmak için adımlar atacaktır. Bk. Sedat Altaş, *Çarıkli Demokrasi*, (İstanbul, İkinci Adam Yayınları, 2011), 66-68.

Kamu Görevlilerinin Siyasete Karışması

1950 genel seçimleri öncesi İstanbul CHP teşkilatı tarafından, Demokrat Parti²⁰ lehine, CHP aleyhine siyasi faaliyette bulunduğu iddiası ile bazı kamu görevlileri hakkında genel merkez ile yazışmaların yapıldığı görülmektedir. Buradaki temel amaç kamu nezdinde etkinliği olduğu düşünülen kamu görevlilerinin, CHP aleyhtarı faaliyetlerinin önüne geçilmek istenmesidir. Yazışmalar doğrudan ilgili bakan ile yapıldığı gibi Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı Nihat Erim ile de gerçekleştirilmiştir.²¹ Bu konudaki yazışmalara bakıldığında yazışmaların büyük oranda CHP Genel Sekreteri Yardımcısı Cevat Dursunoğlu'nun²² adı ile yapıldığı görülmektedir.

²⁰ Demokrat Parti 7 Ocak 1946 tarihinde kurulmuştur. Bk. Tekin Erer, *Türkiye'de Parti Kavgaaları*, (İstanbul, Tekin Yayınevi, 1966), 228.; Feroz Ahmad ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, (İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1976), 16.

²¹ Devlet kurumlarında CHP aleyhtarı faaliyetleri ile ilgili yazılar genel itibarla faaliyet yürüten kamu görevlisinin bağlı bulunduğu bakanlıklara bildirilmiş olmasının yanında birtakım konuların doğrudan Nihat Erim'e gönderildiği tespit edilmiştir. Bu duruma örnek olarak 1 Mart 1950 tarihinde Dursunoğlu tarafından Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı Erim'e Dursunoğlu tarafından gönderilen yazı gösterilebilir. Yazıya göre, Yalova müftüsü açık bir şekilde politika yapmakta ve CHP aleyhinde siyasi faaliyetler içerisinde bulunmaktadır. Bk. *BCA*, 490.01.00.00.475.1940.1/10

²² 1892 Erzurum doğumlu olan Dursunoğlu, Berlin ve Viyana Üniversitesi Pedagoji ve Felsefe bölümlerini bitirmiştir. Daha sonra sırasıyla Erzurum Dârülmualimîn Müdürü, Kars Maarif Müdürü, Erzurum Sultanisi Müdürü, Maarif müfettişliği, Müfettişi Umumi İlk ve Orta Tedrisat Müdürü Umumisi, Maarif Başmüfettişi, Maarif Vekaletî Teftiş Heyeti Reisi, Yüksek Tedrisat Dairesi Umum Müdür Vekili, Erzurum Vilayeti Şarkiyeye Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti kurucu azası ve umumi kâtibi, Erzurum Kongresi üyesi, VI-VII. Dönem Kars Milletvekilliği, VIII. Dönem Erzurum Milletvekilliği görevlerinde bulunmuştur. Bkz. Editörler: Sema Yıldırım ve Behçet Kemal Zeynel, *TBMM Albümü 1920-2010*, (Ankara, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, 2010), 334, 404, 466.; Tercüme-i Hal Kaydı, Sicil No: 1151.; *BCA*, 30.10.00.00.76.503.5.; Mustafa Kemal Atatürk'ün Anıt-Kabir yerinin tespiti amacıyla Başbakanlık Müsteşarı Kemal Gedeleş'in başkanlığında oluşturulan komisyonda yer alan Dursunoğlu, 1938 yılında Kültür Bakanlığı Yüksek Öğretim Genel Direktörlüğü, Millî Eğitim Bakanlığı Teftiş Heyeti Başkanlığı, bahsedildiği üzere VI. Dönem Kars Milletvekilliği, eski idare heyeti listesinde yer almış olmasına rağmen, yeniden CHP Umumi İdare Heyeti Azalığı, görevlerinde bulunmuştur. Bkz. "Anıt-Kabir Yerini Tespit Hazırlığı", *Ulus*, 8 Aralık 1938; "Hukuk Fakültesinde Sömeştür Usulü Kabul Edildi", *Ulus*, 16 Ocak 1938.; "Abideler Jürisinin Verdiği Kararlar", *Ulus*, 9 Mayıs 1938; "Maarif Şûrası 17 Temmuz'da Toplanıyor", *Vakit*, 28 Haziran 1939; "İnönü Ansiklopedisi Etrafındaki Çalışmalar", *Ulus*, 25 Ocak 1942; "Yeni Mebuslar", *Akşam*, 30 Mayıs 1942.; "Açık Mebusluklara", *Ulus*, 1 Haziran 1942.; "Ali Fuat Başgil Siyasal Bilgiler Okulu Müdürü Oldu", *Vakit*, 3 Haziran 1942; "Millî Birliğin Yeni Bir Örneği", *Ulus*, 21 Şubat 1943; "Parti İdare Heyeti ve Müstakil Grubu Seçimi Yapıldı", *Vatan*, 16 Haziran 1943. Ayrıca Dursunoğlu İkinci Dünya Savaşı Dönemi'nde 1941 yılında ordu için düzenlenen yardım kampanyasına başışta bulunan kişiler arasında da yer alarak kamuoyunda ismini duyurmuştur. Bkz. "Askerlere Kışlık Hediye", *Ulus*, 17 Ocak 1941. 21 Temmuz 1946 genel seçimleri öncesi CHP'den Erzurum Milletvekili olarak aday gösterilen Dursunoğlu Erzurum milletvekili olarak TBMM'ye girmiştir. Genel seçimler sonrası muhalefeti eleştiren yazılar kaleme alan ve 8 Ağustos 1946 tarihinde CHP Grup İdare Kuruluna seçilen Dursunoğlu parti içerisinde güçlü bir konumda bulunmaktadır. Bkz. "CHP Milletvekilleri Aday Listesi", *Akşam*, 19 Temmuz 1946.; "Erzurum Milletvekilleri Halkın İsteklerini Talep Ettiler", *Vakit*, 25 Ekim 1946; "Yeni Partinin Programı", *Ulus*, 27 Temmuz 1948; "CHP Meclisi Grubu Dün Toplandı", *Ulus*, 8 Ağustos 1946. Öyle ki Şükrü Saraçoğlu kabinesinin istifasını takiben Dursunoğlu'nun ismi Millî Eğitim Bakanlığında geçmiştir. Bu süreç içerisinde Ağustos 1947'de ismi CHP Genel Sekreterliğinde geçen Dursunoğlu Recep Peker hükümetinin güvenoyu almaması taraftarlığı ile gündeme gelmiştir. 5 Kasım 1947

Bakanlıkları İlgilendiren Şikâyetler

Bakanlıklara bağlı İstanbul'daki bağlı kurum ve sektör müdürlüğü personellerinin CHP aleyhtarı politika ve propaganda yapma iddiaları ile ilgili olarak CHP İstanbul teşkilatı tarafından genel merkezle birçok yazışmanın yapıldığı görülmektedir. CHP İstanbul teşkilatının bu konudaki şikâyetlerinin temel dayanak noktası ise 788 kanun numaralı 18.03.1926 tarihinde kabul edilen Memurin Kanunu'nun dokuzuncu maddesidir.²³

Tarım, Gümrük ve Tekel Bakanlığı

CHP iktidarı döneminde Türkiye nüfusunun tam olarak %83,4'ü köylerde yaşamakta, %5,7'si ise köy şartları içerisindeki kasabalarda yaşamlarını sürdürmektedir.²⁴ Buna göre, köy tanımı aslında bütün ülke anlamına da gelebilir.²⁵ Bu tablo doğrultusunda bir değerlendirmeye gidilecek olunursa siyasi partilerin hitap edeceği ve politikalarında öncelik tanıyacağı temel kesim köylülerden oluşmalıdır.²⁶ Ancak dönemin en önemli köy dergisi olan *Köy Postası*'na

tarihinde Milli Eğitim Komisyonu başkanlığına gelen Dursunoğlu'nun adı her ne kadar genel sekreterlikte geçse de yapılan oylama ile genel sekreterliğe 4 Aralık 1947 tarihinde Tevfik Fikret Sılay seçilmiştir. Dursunoğlu ise Genel Sekreter Yardımcılığına getirilmiştir. Bkz. "Şükrü Saraçoğlu'nun İstifası Kati", *Akşam*, 5 Ağustos 1946; "Başbakan Bu Akşam Ankara'ya Gidiyor", *Akşam*, 13 Ağustos 1947; "Peker Kabinesinde Değişiklik Muhtemel", *Vakit*, 27 Ağustos 1947; "Tevfik Fikret Sılay Parti Genel Sekreteri Oldu", *Akşam*, 5 Aralık 1947; "Dün Komisyonlar Seçimi Yapıldı", *Ulus*, 6 Kasım 1947; "CHP Merkez İlçe Kongresinde", *Ulus*, 26 Ocak 1948. Öte yandan Dursunoğlu'nun 12 Temmuz Beyannamesi ile çok partili sistemi de desteklediği bilinmektedir. Bkz. Cevat Dursunoğlu, "12 Temmuz Beyannamesi", *Ulus*, 12 Temmuz 1948. Öte yandan muhalefete sert eleştiriler yönelten Dursunoğlu, 24 Kasım 1948 tarihinde CHP İstasyon Ocağı Kongresinde yapmış olduğu konuşmasında muhalefeti fikir yoksunu olarak nitelemiş ve 1950 genel seçimleri ile alakalı olarak CHP'nin seçimleri kazanmasının çok kuvvetli olduğunu dile getirmiştir. Bkz. "CHP İstasyon Ocağında", *Ulus*, 25 Kasım 1948; "Dursunoğlu Diyor ki", *Ulus*, 12 Ağustos 1948; "Dürüst Seçimi İsteyen Biziz", *Ulus*, 16 Ocak 1950; "Dursunoğlu'nun Dünkü Nutku", *Ulus*, 5 Aralık 1949; "Afyon İl Kongresinde", *Ulus*, 19 Aralık 1949; Dursunoğlu 21 Temmuz 1946 genel seçimlerinin demokrasimizin gelişmesinde eşsiz bir merhale olduğunu belirtmiştir. Bk. "İzmir Halk Partisi Kongresinde", *Akşam*, 9 Ocak 1950. Bu süreç içerisinde 1950 genel seçimleri öncesi CHP'nin aday listesi belirlenmiş ve Dursunoğlu Erzurum'dan CHP adayı olmuştur. Bkz. "CHP Adaylarının Yüzde Yetmişi Belli Oldu", *Ulus*, 10 Nisan 1950. Ancak adaylıktan kısa süre sonra çekildiğini açıklamıştır. Bkz. "Bir Siyasi Anlaşmazlık Yüzünden Feragat Etmış Değildir", *Vakit*, 20 Nisan 1950; "Aday Gösterilmeyeneler", *Akşam*, 23 Nisan 1950. "Dursunoğlu'nun Bir Açıklaması", *Ulus*, 22 Nisan 1950; "Seçimler Nasıl Karşılandı", *Vakit*, 16 Mayıs 1950.

²³ DOKUZUNCU MADDE — Memurların siyasi cemiyet ve kulüplere intisap ve devamları, her nevi intihabata müdahaleleri ve siyasi neşriyat ve beyanatta bulunmaları memnu ve bi'l-muhakeme sübutu halinde tartlarım muciptir. Vekillerin mezun kılacakları memurlar ile valiler ve onların salâhiyet verecekleri memurlar beyanatta bulunabilirler. Bkz. Memurin Kanunu (31 Mart 1926), *Resmî Gazete*, 336/788.

²⁴ Cemal Kutay, "Vatan Davası", *Köy Postası*, (1 Temmuz 1951): 6.

²⁵ Cevat Geray, "Toplum Kalkınması ve Köy Araştırmaları", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 1, (1972): 3.; Kenan Gürtan, "Türkiyede Toplum (Köy) Kalkınması ve Şartları", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 1-2, (1964): 106.

²⁶ Ali Rıza Alp, "Bir Numaralı Dava: Köy Davası", *Köy Postası* 83, (1 Mayıs 1951): 1.; CHP Döneminde köylünün ihmal edildiği yönünde propaganda DP'nin iktidar olmasının ardından bizzat Menderes tarafından kamuoyu ile paylaşılmıştır. Bk. "Zirai Kalkınmaya Doğru", *Köy Postası* 94, (1 Mayıs 1952): 4.; Şemsettin Bekişoğlu, *Köy Davamız*, (Ankara, Güven Basımevi, 1951), 5.; "Köyde şimşek gibi çakan mavi

göre Türk köylüsü yaşamını asgari şartlarda devam ettirmek durumunda kalmıştır.²⁷ Tüm bunlar ışığında Tarım Bakanlığı, dönem şartları düşünüldüğünde nüfusunun büyük çoğunluğu tarım ve hayvancılıkla uğraşan Türk toplumu için önem arz eden bir bakanlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum siyasi anlamda da önemlidir. Zira tarım ve hayvancılık ile uğraşan toplumun önemli bir kesiminin siyasi anlamda kazanılması siyasi partiler açısından çok kıymetlidir.²⁸ Bu önemin farkında olan CHP İstanbul İl Teşkilatı büyük kitleleri peşinden sürükleyebildiklerine inanılan Tarım Bakanlığı personellerini kazanmak adına çaba sarf etmiştir.

Bu bağlamda 24 Nisan 1950 tarihinde CHP Genel Sekreteri Adına Cevat Dursunoğlu tarafından CHP İstanbul İl İdare Kurulu tarafından önceki tarihlerde kendisine gönderilen yazıya istinaden, CHP aleyhinde siyasete karıştığı iddia edilen bazı kişilerin bilgilerinin Tarım Bakanlığına gönderildiğinden bahsetmektedir.²⁹ Buna istinaden II. Hasan Saka Hükümeti ve Şemsettin Günaltay Hükümetleri döneminde Tarım Bakanlığı görevini yürüten Cavit Oral,³⁰ CHP aleyhinde politika yaptığı öne sürülen iki memurun durumunu incelediğini 11 Nisan 1950 tarihli CHP Genel Sekreterliğine gönderilen yazıda açıkça belirtmiştir.³¹ Bahse konu kişilerden birisinin Çatalca Orman İşletme Müdürü Celal Noyan olduğu anlaşılmaktadır. Bu kişi hakkında yapılan incelemelerde CHP aleyhine somut bir siyasi faaliyet gösterdiği anlaşılamamış olmasına rağmen bu şahsın Antalya İşletme Müdürlüğüne naklen tayin edildiği görülmektedir.³² Buradan anlaşılmaktadır ki, kişiler hakkında dile getirilen şayialar delillendirilememiş olsa dahi, CHP yönetiminin bu konuda risk almayarak tedbiren farklı birimlere ve illere atama yoluna gitmekten kaçınmadığı görülmektedir. Yazıda adı geçen diğer kişi ise Çatalca İlçesi Ziraat Muallimi Emin Taşdemir'dir. Ancak bu kişi ile ilgili herhangi bir işlem yapılmadığı anlaşılmaktadır.³³ Benzer bir

gözleri, mütevazî nefisinden volkanlar fıskıran delikanlıları gördükçe, yarının büyüklerinin bu mahrumiyet içerisinde bırakılmalarına gönül razı olmuyor." Bk. İzzettin Çağpar, *Köyde Hakiki Reform ve İdeal Köycülük*, (Samsun, Samsun Matbaası, 1949), 10.; Cavit Orhan Tütengil, *Türkiye'de Köy Sorunu*, (İstanbul, Kitap Yayınları, 1969), 9.; Şevki Yazman, "Türkiye'de Her şey Köy Davasıdır", *Köy Postası* 85, (1 Temmuz 195): 10.

²⁷ Bedi Enüstün, "Köy Kalkınması", *Köy Postası* 88-89, (1 Kasım 1951), 16.

²⁸ Faik Ahmet Barutçu, *Siyasi Anılar 1939-1945*, (İstanbul, Milliyet Yayınları, 1997), 414-415.

²⁹ BCA, 490.01.00.00.475.1940.1/1

³⁰ 1904 Adana doğumludur. Almanyada bulunan Vürttemberg Hohenheim Yüksek Ziraat Okulu ve Berlin Siyasal Bilgiler Okulu'nu bitirmiştir. Ziraat ve gazetecilikle uğraşmış, Adana Belediyesi'nde azalık görevini yürütmüş, Adana Çiftçiler Birliği Başkanlığı görevinde bulunmuş Adana Pamuk Müstahsilleri Satış Kooperatifi Müdürlüğünü yapmış, Adana Halk Evi Neşriyat Komitesi Başkanlığında da bulunan Oral, evli ve iki çocuk sahibi olup, V. Dönem Niğde, VI. Dönem Niğde, VII. Dönem Seyhan ve VIII. Dönem Seyhan Milletvekiliği görevlerinde bulunmuştur. Bk. *Tercüme-i Hal Kaydı*, Sicil No: 307.; Yıldırım, Kemal, *a.g.e.*, s. 282, 349, 423.; "Yeni Kabineler", *Vakit*, 17 Ocak 1949; BCA, 30.01.00.00.42.248.4.; "Yeni Kabinenin Listesi Hazırlandı", *Akşam*, 16 Ocak 1949; İrfan Neziroğlu ve Tuncer Yılmaz, *Hükümetler Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, (Ankara, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, 2013), 588, 678.

³¹ BCA, 490.01.00.00.475.1940.1/2

³² BCA, 490.01.00.00.475.1940.1/3

³³ BCA, 490.01.00.00.475.1940.1/4

yazı Dursunoğlu tarafından 1 Mart 1950 tarihinde Bakan Oral'a gönderilmiştir. Liste halinde bazı isimlerden bahsedilen yazıya göre listedeki kişiler bakanlık görevlisi olmasına rağmen CHP aleyhinde siyasi propaganda içerisinde bulunmaktadırlar. Bu nedenle bahse konu kişiler hakkında gereken önleyici tedbirlerin alınması gerekliliği vurgulanmıştır.³⁴

Tarım Bakanlığının yanı sıra Gümrük ve Tekel Bakanlığı bünyesinde CHP aleyhtarı siyasi faaliyet içerisinde olduğu düşünülen kişilerin tespitinin doğrudan Bakan nezdinde yapılan yazışmalardan anlaşıldığı görülmektedir. Buna göre, 14 Mart 1950 tarihinde Gümrük ve Tekel Bakanı Fazıl Şerafettin Bürge³⁵ tarafından CHP Genel Sekreterliğine gönderilen yazıda 1931'de yapımına başlanan ve 1932'de faaliyete geçmiş olan ve 1946'dan itibaren Tekel Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak faaliyet yürüten İstanbul Büyükdere Kibrit Fabrikası Müdürü Süheyl Furgaç³⁶ hakkında Tekel Genel Müdürlüğünden bir ihbarın söz konusu bildirilmektedir.³⁷ Furgaç ile ilgili farklı bir ihbar ise CHP Genel Sekreteri Adına Erzurum Milletvekili Cevat Dursunoğlu tarafından 1 Mart 1950 tarihinde Bürge'ye bildirilmiştir. Yazıda Furgaç ile ilgili şu ifadeler yer verilmiştir: "İstanbul Büyükdere Kibrit Fabrikası Müdürü Süheyl Furgaç'ın bitaraflığını gözetmeyerek ve görevini kötüye kullanmak suretiyle politika yaptığını ve partimiz aleyhine şimdiden sistemli bir şekilde propagandaya giriştiğini tespit etmiş bulunuyoruz."³⁸ Bu doğrultuda, Tekel Genel Müdürü Hadi Hüsman tarafından 10 Mart 1950 tarihinde Bürge'ye gönderilen yazıya göre, Furgaç hakkında kendilerine gelen bilgilere göre gerekli incelemeler yapılmış ancak menfi herhangi bir netice elde edilmemiştir.³⁹ Almanya'da eğitim görmüş bir makine mühendisi olan Furgaç, üzerinde, CHP aleyhtarı propaganda yaptığı iddiası ile önemle durulması, bu fabrikanın Türkiye'de bulunan önemli fabrikalar arasında yer almasından kaynaklanmaktadır.⁴⁰ Zira bu fabrika üretim kapasitesi göz önüne alındığında Türkiye'nin ihtiyacı olan kibritin büyük çoğunluğunu ürettiği görülmektedir. Daha da önemlisi bu haliyle

³⁴ BCA, 490.01.00.00.475.1940.1/14.

³⁵ 1897 Çatalca doğumludur. İstanbul Üniversitesi Tıbbiye mezunu olup, sırasıyla tıbbiye asistanlığı, Sivas Numune Hastanesi dâhiliye mütehassısı, İstanbul Darülfünun Tıbbiye Müderris Muavinliği, Heybeliada Verem Sanatoryumu Mütehassısı, Devlet Demiryolları Ankara Hastanesi Mütehassısı, Erenköy Sanatoryumu Başhekimliği, Verem Mücadele Cemiyeti İdare Heyeti Üyeliği, Emniyet Umum Müdürlüğü Başhekim, Tüberküloz Cemiyeti Umum Kâtibi, VII-VIII. Dönem Kocaeli Milletvekiliği, 18. Hükümet Gümrük ve Tekel Bakanı görevlerinde bulunmuştur. Bk. Yıldırım, Kemal, *a.g.e.*, s. 409,484. *Tercüme-i Hal Kaydı*, Sicil No: 1250.; Ayrıca Bürge, CHP Denizli Bölge Müfettişliği görevini de yürütmüştür. Bk. "CHP Müfettişi Dr. Bürge'nin Yaptığı Demeç", *Ulus*, 29 Haziran 1946; BCA, 490.01.00.00.641.124.1; 21 Temmuz 1946 genel seçimleri öncesi Kocaeli'den CHP adayı olarak gösterilen ve daha sonra Kocaeli milletvekili ve daha sonra da Gümrük Ve Tekel Bakanlığına getirilmiştir. Bk. "CHP Milletvekili Adayları", *Vakit*, 19 Temmuz 1946.

³⁶ Furgaç'ın eskrim sporu ile ilgilendiği ve bu alanda müsabakalara katıldığı da bilinmektedir. Bk. "Tecrübeliler Arasında Kılıç", *Ulus*, 13 Nisan 1942, s. 4.; "Eskrim Müsabakaları", *Tanin*, 3 Haziran 1945, s. 7.

³⁷ BCA, 490.01.00.00.475.1940.1/5; "Büyükdere Kibrit Fabrikası İçin Kadın ve Erkek İşçi Aranıyor", *Akşam*, 1 Ocak 1932; Ebru Usta, "Türkiye'de Kibrit İnhisarı ve Karşılaşılan Bazı Sorunlar (1924-1946)", *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi 1*, (Aralık 2023): 781-782, 790.

³⁸ BCA, 490.01.00.00.475.1940.1/7

³⁹ BCA, 490.01.00.00.475.1940.1/6.

⁴⁰ "Kibrit Fabrikası Küçük Bir Kibrit Şehri Altında", *Akşam*, 23 Mart 1947.

yüzlerce aileye istihdam sağlamaktadır. Buna göre şu değerlendirme yapılabilir. 650 işçinin⁴¹ istihdam edildiği fabrikada her işçi ailesinin 4 kişiden mürekkep olduğu düşünüldüğünde fabrika, ortalama 2.600 aile bireyine ekmek kapısı verir konumdadır. Bu sayı esas alındığında fabrika çalışanlarının oy potansiyeli CHP ve diğer partiler için önem arz etmektedir. Bu nedenle Fabrika Müdürü Furgaç'ın CHP aleyhtarı faaliyet içinde olması ve bu aleyhtarlığın fabrika çalışanlarına da nüfuz etmesi ihtimali CHP'yi oldukça tedirgin etmiştir. Bu tedirginlik de Dursunoğlu ile Bürge arasında doğrudan gerçekleştirilen yazışmalar doğrultusunda açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

İşletmeler ve Maliye Bakanlığı

Anayasanın 48. maddesi ve bakanlıklar kuruluşu hakkındaki 4951 sayılı kanuna göre İşletmeler Bakanlığı adı altında yeni bir bakanlık tesis edilmiştir. 07.06.1949 tarihinde bu bakanlığa CHP İzmir Milletvekili Münir Birselle⁴² tayin edilmiştir.⁴³ İşletmeler Bakanlığı'na bağlı personeller ile ilgili ihbarların CHP Genel Sekreteri Adına Erzurum Milletvekili Cevat Dursunoğlu tarafından doğrudan Bakan Münir Birselle'ye iletildiği görülmektedir. Bu bağlamda Dursunoğlu tarafından 1 Mart 1950 tarihinde Birselle'ye gönderilen yazı önem arz etmektedir. Yazıya göre Şeker Şirketine bağlı pancar memuru Enver Abay'ın tarafsızlığını gözetmeksizin görevini kötüye kullanmak suretiyle politika yaptığından bahsedilmektedir. Bahse konu kişinin aynı zamanda bu politikayı CHP aleyhinde gerçekleştirdiği de eklenmiştir.⁴⁴ Bu konu ile alakalı CHP İstanbul İl İdare Kurulu Başkanı İlhami Sancar⁴⁵ tarafından 25 Şubat 1950 tarihinde CHP Genel Sekreterliğine gönderilen yazı da ayrıca önemlidir. Buna göre Çatalca Pancar Bölge Memuru Enver Abay, DP ile ilişkilidir. İş ve işlemlerde ise sürekli olarak DP'lileri kullanmaktadır.⁴⁶ Bu bağlamda konunun yine bir büyük şirketle ilgili olması CHP Genel Merkezi tarafından önemsenmiştir. Zira buradaki çalışanlar ve aileleri arasında CHP aleyhtarlığının yayılması ne genel merkez ne de CHP İstanbul il başkanlığı tarafından hoş karşılanmamaktadır.

⁴¹ "Kibrit Fabrikası Küçük Bir Kibrit Şehri Altında", *Akşam*, 23 Mart 1947.

⁴² Münir Birselle 1897 yılında İzmir'de dünyaya gelmiştir. İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra sırasıyla serbest avukatlık, İzmir Baro Başkanlığı, İzmir Belediye Meclisi ve Vilayet Umumi Meclis Azalığı, Belediye Meclisi Birinci Reis Vekilliği, VII-VIII. Dönem İzmir Milletvekilliği, 15. Hükümet Millî Savunma Bakanlığı ve İşletmeler Bakanlığı görevlerini yapmıştır. Bk. Yıldırım, Kemal, *a.g.e.*, s.402, 477.; *Tercüme-i Hal Kaydı*, Sicil No: 1233.

⁴³ *BCA*, 30.10.00.00.30.169.1.; Nuran Dağlı ve Belma Aktürk, *Hükümetler ve Programları*, (Ankara, TBMM Basımevi, 1988), 148.; *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: VIII, C 20, Toplantı 3, Yüz Dördüncü Birleşim, (08.06.1949), s. 533.

⁴⁴ *BCA*, 490.01.00.00.475.1940.1/8

⁴⁵ "1909 yılında Gördeşte doğdu. İlköğrenimini Kemalpaşada, orta öğrenimini İzmir Lisesi'nde tamamladı. 1933 yılında Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra İzmir ve civarında yargıçlık yaptı. 1934'te ilk, 1941'de ikinci defa askerlik hizmeti yaptı. 1942 yılında siyasi hayata atılarak 1949 yılında CHP İstanbul İl Başkanlığına ve 1960 yılında Kurucu Meclis Üyeliğine seçildi." Bk. <https://www.msb.gov.tr/Bakanlar/Detay/94a7705d-cdbd-45d2-bbdb-8bc78aa7b6fe>. (Erişim Tarihi: 18 Nisan 2025).

⁴⁶ *BCA*, 490.01.00.00.475.1940.1/18.

Diğer bazı bakanlıklarda olduğu gibi Maliye Bakanlığı'na bağlı kurumlarda CHP aleyhtarı faaliyetlerin de Dursunoğlu tarafından doğrudan Maliye Bakanına iletiildiği görülmektedir. Bu doğrultuda 1 Mart 1950 tarihli ve Dursunoğlu imzalı Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal'a⁴⁷ gönderilen yazıya göre Silivri İlçesi Malmüdürü Nusret Altaylıoğlu tarafsızlığını gözetmeyerek ve görevini kötüye kullanır bir vaziyette politika yapmaktadır. Bu politikasını ise CHP aleyhinde yürütmektedir.⁴⁸ Bunun yanında CHP'nin kendisine yönelik tehdit gördüğü bir diğer malmüdürü ise Adalar ilçesi malmüdürüdür. 30 Mart 1950 tarihinde Dursunoğlu tarafından Maliye Bakanı Aksal'a gönderilen yazıda Adalar ilçesi malmüdürü "*kıfayetsiz*" bir kişi olarak nitelendirilmiştir. Bu kişinin kendi işlerinin dışında politika ile meşgul olduğunun altı çizilerek CHP aleyhinde sürekli bir propaganda yaptığı iddia edilmiştir.⁴⁹ Aynı kişi ile ilgili olarak Sancar tarafından 21 Mart 1950 tarihli CHP Genel Sekreterliğine gönderilen yazıda ise Adalar malmüdürü ilgili, "*Tamamen partimiz aleyhinde çalışan menfi bir adamdır*" ifadelerine yer verilmiştir. Yazıyı önemli kılan ise bu kişinin görev yerinden uzaklaştırılması ile alakalı olarak gerekli yerler ile yazışma yapılmasına rağmen yerinin değiştirilmediği ifadeleri olmuştur.⁵⁰ Bu durumun iki sebebi olabilir. Birincisi bahse konu şahsın CHP aleyhtarlığı noktasında yeterli delil sağlanamamıştır. İkincisi ise 1950 genel seçimlerine ramak kala CHP'nin bürokraside otoritesini kaybetmeye başladığı düşüncesini akıllara getirmektedir. Zira yazının tarihi CHP'nin henüz iktidarda olduğu tarihe denk gelmektedir. Bu durum ise 1950 genel seçimlerine gidilirken CHP'nin tamamen ordu ve bürokrasiye egemen olduğu anlayışını münferit olaylar üzerinden tartışılır hale getirebilir.

Adalet, Ulaştırma ve İçişleri Bakanlıkları

Diğer bazı bakanlıklarda olduğu gibi Adalet Bakanlığı'na bağlı İstanbul'daki kurumlarda CHP aleyhtarı faaliyetlerde bulunduğu iddia edilen kişilerin Adalet Bakanlığı'na bildirildiği yazışmalardan anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Dursunoğlu tarafından 1 Mart 1950 tarihinde doğrudan Adalet Bakanı Fuat Sirmen'e⁵¹ gönderilen yazıda liste halinde bağlı kurumlarda çalışan birtakım kişilerin tarafsızlıklarını ve memuriyet sıfatlarını gözetmeksizin CHP aleyhinde

⁴⁷ 1911 yılında Pamukova'da dünyaya gelen Aksal, Siyasal Bilgiler ve Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir. Bu süreçte sırasıyla Maliye Vekâleti Teftiş Heyeti tetkik Memurluğu, Maliye Müfettişi, Hazine Umum Müdürü Müşavirliği, Londra Büyükelçiliği Mali Müşaviri, Maliye Vekaleti Tetkik Heyeti Azası, Ticaret Vekaleti İç Ticaret Umum Müdür Muavini ve Teftiş Heyeti Başkanı, VIII. Dönem Kocaeli Milletvekilliği ve 18. Hükümette Maliye Bakanı görevinde bulunmuştur. Bk. Yıldırım, Kemal, *a.g.e.*, s.484.; *Tercüme-i Hal Kaydı*, Sicil No: 1435.

⁴⁸ *BCA*, 490.01.00.00.475.1940.1/9

⁴⁹ *BCA*, 490.01.00.00.475.1940.1/26

⁵⁰ *BCA*, 490.01.00.00.475.1940.1/27

⁵¹ 1899 yılında İstanbul'da doğan Fuat Sirmen, İstanbul ve Roma Hukuk Fakültelerinden mezun olmuştur. Sırasıyla Eskişehir Aza Mülazımı, Ankara Ağır Ceza Mahkemesi Aza Mülazımı, Ankara Adliye Meslek Mektebi Müdürü ve Ceza Hukuku Öğretmeni, Adliye Müfettişi, Ankara Cumhuriyet Savcısı, V. Dönem Erzurum, VI-VII-VIII. Dönem Rize Milletvekili, 14. Hükümette İktisat, 17 ve 18. Hükümette Adliye Vekili olarak görev yapmıştır. Bk. Yıldırım, Kemal, *a.g.e.*, s. 258, 351, 496.; *Tercüme-i Hal Kaydı*, Sicil No: 902.

politika yaptıkları bildirilmiştir.⁵² Aynı şekilde, Ulaştırma Bakanlığı'na bağlı İstanbul'daki kurumlarda da CHP aleyhtarı kamu görevlilerinin listesinin Dursunoğlu tarafından doğrudan Ulaştırma Bakanı Kemal Satır'a⁵³ bildirildiği görülmektedir. Bu duruma örnek olarak Dursunoğlu tarafından 1 Mart 1950 tarihinde Ulaştırma Bakanı Satır'a göndermiş olduğu yazı gösterilebilir.⁵⁴ Bunun yanında CHP İstanbul İl İdare Kurulu Başkanı İlhami Sancar tarafından 25 Şubat 1950 tarihinde CHP Genel Sekreterliğine gönderilen yazı önem arz etmektedir. Buna göre Çatalca Postanesi resmi olarak saat 19.00'da kapandığı halde DP'lilerin gece yarısına kadar müracaatlarını alınmaktadır. Ayrıca bahse konu postanenin kadrosu tamamen DP'lilerden oluşmaktadır⁵⁵. Bu durum postanede başlayan DP taraftarlığının ne kadarının diğer kurumlara sirayet ettiği bilinmezliğini akıllara getirmektedir.

Öte yandan diğer bazı bakanlık personelinin CHP aleyhtarı olduğu iddiası söz konusu iken dönem koşulları ışığında belki de iç siyasetle en içli dışlı olan bakanlıklar arasında İçişleri Bakanlığının olduğu tespiti yapmak yerinde olacaktır. Bu bağlamda biraz geriye gidildiğinde II. Meşrutiyet Dönemi'nde genel ve yerel olmak üzere yapılan tüm seçimlerde asayiş ve mevzuat anlamında Dâhiliye Nezaretinin sorumlu olduğu görülmektedir. Buradan hareketle bu süreçte seçimler Dâhiliye Nezareti ve mülki amirlerin denetim ve gözetiminde gerçekleştirilmiştir. Ancak 1950'ye kadar yürütme organının denetim ve gözetiminde yapılan genel ve yerel seçimler 16 Şubat 1950'de çıkarılan Milletvekili Seçim Kanunu ile yargı organının denetim ve gözetimine geçirilmiştir. Bu yasa ile birlikte il ve ilçe seçim kurulları oluşturularak kurul başkanlıklarına hâkimler getirilmiştir.⁵⁶ Buradan hareketle erken Cumhuriyet döneminde bazı İçişleri bakanlarının CHP Genel Sekreteri, valilerin ise CHP il başkanlığı görevinde bulunması iktidar ile İçişleri Bakanlığının temasını anlamak açısından önem arz etmektedir.⁵⁷ Tüm bunlar ışığında İçişleri Bakanlığının siyaset ile bu kadar iç içe girmesi neticesinde mülki idare amirleri hâlihazırdaki görevlerinin yanı sıra siyasi bir takım iş ve işleyişlerle de meşgul olmuşlardır. Bu durum ise, bürokrasi ve siyaset ayrımının oldukça ince bir çizgide ilerlemesine neden olmuştur.⁵⁸

Bu bağlamda, ülkenin genel asayiş ve güvenliğinden sorumlu İçişleri Bakanlığı bünyesinde

⁵² BCA, 490.01.00.00.475.1940.1/11

⁵³ 1911 Adana doğumlu olan Satır, Röntgen uzmanı olarak görev yapmıştır. Bu süreç içerisinde Besni Hükümet tabibi, Serbest hekim, Besni Kızılay Başkanı, Adana Belediye tabibi, Adana Kızılay Umumi kâtabi, Adana Halkevi başkanı, Adana İl Genel Meclisi ve Belediye Meclis Üyesi, VII-VIII. Dönem Seyhan Milletvekili ve 18. Hükümette Ulaştırma Bakanlığı görevini yürütmüştür. Bk. Yıldırım, Kemal, *a.g.e.*, s. 423, 498.; *Tercüme-i Hal Kaydı*, Sicil No: 1281.

⁵⁴ BCA, 490.01.00.00.475.1940.1/12; Yazıda bahsi geçen isim listesi arşiv belgesi üzerinde bulunmamaktadır.

⁵⁵ BCA, 490.01.00.00.475.1940.1/18

⁵⁶ Milletvekilleri Seçimi Kanunu (16 Şubat 1950), *Resmî Gazete*, 5545/7438; Saim Sezen, *Seçim ve Demokrasi*, (Ankara, Gündoğan Yayınları,1994), 148-149.

⁵⁷ Erdal Aydoğan ve Tansu Barış Mahmutoğlu, "Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Yapılan Seçimler ve Karakteristik Özellikleri", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10, (2013): 138; Sevda Mutlu, "Tek Parti Döneminde Parti Devlet Bütünleşmesine Bir Örnek Dilek Sistemi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 86, (2013): 58.

⁵⁸ Hacı Veli Gök, "Demokrat Parti Dönemi'nin Önemli Bir Siması: Namık Gedik ve Siyasi Faaliyetleri", (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi 2020), 57.

İstanbul'da görev yapan bazı kişilerin CHP aleyhtarı faaliyet içerisinde olduğu ile alakalı olarak Dursunoğlu tarafından 1 Mart 1950 tarihinde İçişleri Bakanı Emin Erişirgil'e⁵⁹ doğrudan yazı yazıldığı görülmektedir.⁶⁰ Bu konuda bir başka yazı ise 1 Mart 1950 tarihinde CHP Genel Sekreteri ve Konya Milletvekili Fikret Sılay tarafından, İçişleri Bakanı Erişirgil'e gönderilmiştir. Yazıya göre İstanbul Polis Okulu öğretmenlerinden Adnan Çakmak isimli kişi, memuriyet sıfatını görmezden gelerek politika ile uğraşmaktadır. Çakmak, Mareşal Fevzi Çakmak taraftarı olup Mareşal'ın DP tarafında olduğu zaman DP taraftarlığı, Mareşal Millet Partisi tarafını tuttuğunda ise bu partinin taraftarlığını yapmaktadır. Yazışmalarda belirtilmese de dönem basınında Çakmak'ın Mareşalin yeğeni olduğu bilgisine ulaşmak mümkündür.⁶¹ Öte yandan bahse konu kişi, üzerinde resmi polis üniforması olduğu halde Borsa Kiraathanesine giderek burada kendisini bekleyen 4 kişi ile görüşme yaparak bu kişilere şu ifadelerde bulunmuştur: "Ben her ne kadar hoca isem de rütbemi alamazlar ya, işte ben yine emniyet müdürüyüm."⁶² Yazının muhtevasına bakıldığında ise Sılay'ın bu bilgileri CHP İstanbul İl Teşkilatına gelen bir mektup vesilesi ile öğrendiği bilgisi edinilmiştir. Mektup sahibi kişi Çakmak'ın⁶³ Borsa Kiraathanesindeki sözleri nedeniyle şu öznel eklemeyi yapmıştır: "Bunu tayin edecek yer mi yok. Şark vilayetlerinden birine tayin eder, o da gitmez, mesele de kalmaz. O zaman resmi elbise ile söylenip durmaz."⁶⁴

İçişleri Bakanlığını ilgilendiren şikâyet konularında, kaymakamların dahi şikâyete konu olduğu görülmektedir. Dursunoğlu tarafından 9 Kasım 1948 tarihinde CHP İl İdare Kurulu'na gönderilen yazıya göre, 21 Ekim 1948 tarihinde CHP İstanbul İl İdare Kurulu üyelerinden Celal Aslangiray ve beraberindekiler, Şile ilçesindeki inceleme gezisi dönüşlerinde saat 20.00'da yemek yemek üzere girmiş oldukları lokantada sabıkalılardan kumarbaz olarak bilinen Nezih Saydam isimli şahıs tarafından sözlü tecavüze uğramıştır. Yazıyı önemli kılan ise şu ifadelerden

⁵⁹ 1888 İstanbul doğumlu olan Erişirgil, sosyoloji ve felsefe profesörüdür. Yaptığı görevler şu şekilde özetlenebilir: Ticaret ve Ziraat Nezareti Umuru Baytariyye Katibi, Ayan Zabıt Kalem Katibi, İstanbul Sultanisi Umumu Diniye ve Ahlakiye öğretmeni, Kabataş Sultanisi Edebiyat öğretmeni, felsefe ve mantık öğretmeni, Evkaf Nezareti Hususi Kalem Mümeyyizi, Kadıköy Numune Mektebi Müdürü, Kadıköy Sultanisi Müdürü, Darülfunun Edebiyat Şubesi Felsefe Müderris Muavini, Tarih ve felsefe müderrisi, Maarif Vekaleti Milli Talim ve Terbiye Başkanı, Maarif Vekaleti Müsteşarı, Yüksek Muallim Mektebi Müdürü, İstanbul Erkek Lisesi Felsefe Öğretmeni, Siyasal Bilgiler Okulu İçtimaîyyat ve Doktrin profesörü, Hayat Dergisi yazarı, VI. Dönem, VII ve VIII. Dönem Zonguldak milletvekili, VIII. Dönem Çalışma Komisyonu Başkanı, 17. Hükümet Gümrük ve Tekel Bakanı ve 18. Hükümet İçişleri Bakanı. Bk. Yıldırım, Kemal, *a.g.e.*, s. 362, 433, 508.; *Tercüme-i Hal Kaydı*, Sicil No: 1163.

⁶⁰ BCA, 490.01.00.00.475.1940.1/13

⁶¹ "Fevzi Çakmak'ın Hatırası Anıldı", *Akşam*, 11 Nisan 1951.

⁶² BCA, 490.01.00.00.475.1940.1/41

⁶³ Adnan Çakmak, 13 Nisan 1944 tarihinde İstanbul Polis Okulu Başkomiserliği görevinden polis okulu dâhiliye müdürlüğüne naklen ve terfian tayin olmuştur. Bk. "Emniyet Müdür ve Amirleri Arasında Yapılan Değişiklikler", *Ulus*, 14 Nisan 1944.; Dört Mart 1947 tarihli atama kararı ile 4. Sınıf Emniyet Müdürlüğüne terfi etmiştir. Bk. "Emniyet Teşkilatında Yeni Nakil ve Tayinler", *Ulus*, 5 Mart 1947; 5 Mart 1947 tarihli atama kararına göre ise İstanbul Polis Okulu Dahiliye Müdürlüğünden İstanbul Polis Okulu Emniyet Müdürlüğüne terfi etmiştir. Bk. "Emniyet Müdür ve Amirleri Arasında Tayinler", *Vakit*, 6 Mart 1947.

⁶⁴ BCA, 490.01.00.00.475.1940.1/44

anlaşılmaktadır: “Bu tecavüz hadisesinin Kaymakam tarafından tertiplenmiş olduğu delil gösterilmek suretiyle ifade edilmekte ve netice olarak partiyi temsil etmesi bakımından tecavüzün, kendi şahsında partimizin manevi şahsiyetine yapılmış olduğu belirtilmektedir.”⁶⁵ Dursunoğlu konunun açıklığı kavuşturulması için CHP İstanbul İl İdare Kurulundan tarafına mütalaa bildirilmesini istemiştir. Dursunoğlu konu ile alakalı olarak İstanbul teşkilatından almış olduğu bilgileri 5 Kasım 1948 tarihinde İçişleri Bakanı Münir Hüsrev Göle’ye yazı ile bildirmiştir.⁶⁶ Buna göre Şile Kaymakamı Muhsin Güloğlu her vesile ile CHP’lilere eziyet etmektedir. Bu nedenle bahse konu kaymakamın Şile’deki görevinden alınması gerekmektedir.⁶⁷ Bu istek CHP İstanbul Teşkilatından alınan şu ifadelerle tekrarlanmıştır: “Şilede beklenmedik hadiselerin tevlit edeceğine kani bulunduğumuzdan İçişleri Bakanlığı nezdinde acil teşebbüsatta bulunularak kaymakamın hemen bu ilçeden aldırılması, esbabının teminini rica ederiz.”⁶⁸ Öte yandan belediyeler ile İçişleri Bakanlığı arasında dolaylı açıdan bir bağ bulunması sebebiyle belediyelerde üst düzey amirler tarafından CHP aleyhtarları olarak değerlendirilen bazı uygulamaların da partinin üst yönetimine şikâyet edildiği görülmektedir. Bu doğrultuda, Beykoz Dereseki Köyü muhtarı tarafından 17 Mart 1950 tarihinde CHP Başkanvekili Hilmi Uran’a gönderilen yazıdaki şu ifadeler dikkat çekicidir:

“Beykoz’a atanan Belediye Tahsil Şefi Şükrü Kafaoğlu şimdiye kadar görülmemiş şekilde halka zulüm ve işkence yapmakta ve seçimlerin tam arifesinde fevkalade emirler vererek en aşağı 400 adet haciz varakası çıkararak köylüyü müthiş taziyik altına almış, bu hacizlerin dakikası dakikasına tatbik ettirmeye ve köylüyü perişan etmeye çalışmaktadır.”⁶⁹

Tüm bunlar ışığında Dereseki Köyü muhtarına göre Kafaoğlu, CHP’yi korumanın aksine halkı CHP aleyhine tahrik etmek için uygulamalara imza atmaktadır. Bu durumun seçim arifesinde yaşanmış olması CHP menfaatlerine aykırı görüldüğünden muhtar tarafından Uran’a yaşananlar mektup göndermek suretiyle iletilmiştir.⁷⁰

Milli Eğitim ve Millî Savunma Bakanlıkları ile Muhtelif Memuriyetlerde Bulunanlar Hakkında Hazırlanan Raporlar

Diğer bakanlıklara yazılan yazıların bir benzeri de Millî Eğitim Bakanlığına yazılmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı hükümet tarafından önemsenen bir bakanlıktır. Zira genç beyinler ve velileri

⁶⁵ BCA, 490.01.00.00.475.1940.1/69

⁶⁶ BCA, 490.01.00.00.475.1940.1/73.

⁶⁷ BCA, 490.01.00.00.475.1940.1/74.

⁶⁸ BCA, 490.01.00.00.475.1940.1/75; İstanbul’da parti aleyhinde çalıştığı düşünülen kaymakamların görev yerlerinin değiştirildiği görülmektedir. Buna rağmen CHP İstanbul İl İdare Kurulu Başkanı Esat Durusoy tarafından 6 Eylül 1949 tarihinde CHP Genel Sekreterliğine gönderilen yazıda bazı istisnaların söz konusu olduğu tespit edilmiştir. Buna göre, İstanbul’daki bütün kaymakamlar değiştirildiği halde tüm yazışmalara rağmen Şile, Silivri ve Çatalca Kaymakamları görev yerlerinde kalmayı başarmıştır. Bk. BCA, 490.01.00.00.475.1940.1/227.

⁶⁹ BCA, 490.01.00.00.475.1940.1/156

⁷⁰ BCA, 490.01.00.00.475.1940.1/157

ile doğrudan temas halinde bulunulan bu bakanlık içerisinde CHP aleyhinde bir yapılanmaya izin verilmesi CHP menfaatleri gereği düşünülemez. Bu bağlamda Dursunoğlu tarafından 1 Mart 1950 tarihinde doğrudan Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu'na⁷¹ gönderilen yazı ile liste halinde belirtilen İstanbul'daki bakanlık personellerinin CHP aleyhtarı faaliyet içerisinde oldukları iddiası gündeme getirilmiştir.⁷² Bu yazı ile bahse konu kişiler hakkında gereken önleyici tedbirlerin alınması istenilmiştir. Öte yandan Bakanlıklar arasında içerisine siyasetin girmesinden belki de en çok çekinilen bakanlık Millî Savunma Bakanlığı olarak gösterilebilir. Zira ülke savunmasının temelini teşkil eden ordu içine siyasetin girmemesi Osmanlı Devleti'nin son zamanlarından beridir üzerinde itina ile durulan bir mesele olarak güncelliğini korumuştur. Ancak CHP Genel Sekreteri ve Konya Milletvekili Fikret Silay tarafından 15 Mart 1950 tarihinde gizli ve özel ibaresiyle doğrudan Milli Savunma Bakanı Hüsnü Çakır'a⁷³ gönderilen yazı bu hassasiyetin tehlike altında olduğunu göstermektedir. Aslında iktidar orduya muhalif düşüncelerin girmemesini isterken muhalefet ise iktidar yanlısı bir kadronun ordu içerisinde bulunmamasını istemektedir.⁷⁴ Bu bağlamda, bahse konu yazıya göre, Eyüp Askeri Dikim Evi Müdür Muavini Binbaşı Sami Hanoğlu ile Yüzbaşı Şefik'in siyasetle meşgul oldukları bilgisine yer verilmiştir. Bu iki şahsın açık bir şekilde CHP karşıtı politika yaptıkları ve bu düşüncelerini çalıştıkları kurumdaki işçilere de aşılama çalıştıkları bilgisine yer verilmiştir.⁷⁵ Bu konu ile alakalı olarak Sancar tarafından 7 Mart 1950 tarihinde CHP Genel Sekreterliğine gönderilen yazıda, bahse konu şahısların faaliyetleri ile ilgili şu ifadeler yer verilmiştir: "Eyüp Askeri Dikim Evi Müdür Muavini Binbaşı Saim Hancıoğlu ile Yüzbaşı Şefik'in partimiz için menfi

⁷¹ Banguoğlu 1904 yılında Drama'da dünyaya gelmiştir. İstanbul Darülfünun Edebiyat Fakültesi'nden mezun olmuştur. Ankara Erkek Lisesi Türkçe ve edebiyat öğretmeni, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi asistanı, Türkoloji doçenti, Ankara Musiki Öğretmen Okulu Edebiyat öğretmeni, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Enstitüsü kurucusu, VI-VII. Dönem Bingöl Milletvekili, 17. ve 18. Dönem Hükümetlerinde Milli Eğitim Bakanlığı görevlerini üstlenmiştir. Bk. Yıldırım, Kemal, *a.g.e.*, s. 380, 454.; *Tercüme-i Hal Kaydı*, Sicil No: 1190.

⁷² BCA, 490.01.00.00.475.1940.1/15

⁷³ Hüsnü Çakır 1893 Hopa doğumludur. Mülkiye mektebi mezunu olan Çakır sırası ile Maliye Nezareti Varidat Umum Müdürlüğü 4. Sınıf Kâtibi, Divanı Muhasebat Murakıp Muavini, Trabzon Mektubu Kalemi 2. Mümeyyizi, Tirebolu, Yusufeli ve Bayburt Kaymakamı, Oltu ve Ardahan Mutasarrıf Vekili, Mülkiye Müfettişi, Gaziantep, Ordu ve Tokat Valisi, Şeker İhisarı Teftiş heyeti Reisi, Tütün İhisarı Maliye Başmurakıby İhisarlar Genel Müdürü, V. Dönem İzmir, VI-VII-VIII. Dönem Samsun Milletvekili, 10-12. Hükümet İktisat Bakanı, 17 ve 18. Hükümette Milli Savunma Bakanı görevlerini yapmıştır. Bk. Yıldırım, Kemal, *a.g.e.*, s. 266, 351, 422, 497.; *Tercüme-i Hal Kaydı*, Sicil No: 917.

⁷⁴ Jandarmanın tarafsızlığı meselesi ile ilgili Samet Ağaoğlu'nun 1946 yılına ait şu değerlendirmesi önemlidir: "Bala'nın bir köyünde köy odasında oturuyoruz. Jandarma çavuşu da yanımızda. Köylü bize, biz onlara sessiz bakıyoruz. Çavuş, konuşun diyor. Ne derdin varsa söyleyin. Beyler sizi dinlemeye gelmişler. Çavuşun dudaklarında ince, küçültücü, alay eden bir gülümseme. Elindeki kırbaçla çizmelerine hafif hafif vuruyor. Orta yaşlı bir köylü başını salladı. Doğru söylersin çavuş. Fakat beyler gidince şu kırbaç sırtımızda şaklatacaksın." Bk. Samet Ağaoğlu, *Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri, Bir Soru*, (İstanbul, Baha Matbaası, 1972), 7.

⁷⁵ BCA, 490.01.00.00.475.1940.1/28

ruh ve karakterde oldukları ve seçimlerde bunlardan zarar görülmesinin muhtemel olduğu bildirilmektedir.⁷⁶

Çeşitli bakanlıklara bağlı olarak çalışan kurum memurları ile ilgili CHP İstanbul İl İdare Kurulu tarafından CHP Genel Sekreterliğine birtakım raporlar ulaştırılmıştır. Ancak bu raporlar içerisinde 27 Şubat 1950 tarihli raporu ayrı bir yere koymak gerekmektedir. CHP İstanbul İl İdare Kurulu tarafından CHP Genel Sekreterliğine gönderilen yazıya göre İstanbul dâhilinde çeşitli memuriyetlerde bulunanlardan CHP için zararlı olduklarına kanaat getirilen bazı kişilerin isimleri liste halinde verilmiştir. Yazıyı önemli kılan ise bu listenin gönderilmesinin yanı sıra listede isimleri yer alan kişilerin başka yerlere tayin edilmesi ve “zararlarını önleyici tedbirlerin” alınmasının istenmesi olmuştur.⁷⁷ Yazı ekinde gönderilen listede 31 kamu görevlisini ismini görmek mümkündür. Listedeki yer alan isimler ve görevleri şu şekilde sıralanabilir:

1- Silivri Savcısı Yusuf Binatlı⁷⁸ (isminin karşısında yazılacak ibaresi mevcut), 2- Silivri İcra Memuru Ali, 3- Bakırköy Tapu Sicili Muhafızı ve Memuru, 4- Çatalca Sorgu Yargıçısı Baha Yüce (isminin karşısında yazılacak ibaresi mevcut), 5- Çatalca Jandarma Komutanı Salim Arkan⁷⁹ (isminin karşısında yazılacak ve not verilecek ibaresi mevcut), 6- Bakırköy Jandarma Komutanı (isminin karşısında yazılacak ve not verilecek ibaresi mevcut), Silivri Jandarma Komutanı Yüzbaşı Ahmet (isminin karşısında yazılacak ve not verilecek ibaresi mevcut), 7- Kısıklı Bucak Müdürü Oktar, 8- Silivri Tahrirat Kâtibi Hüseyin Karagöz, 9- Bakırköy Belediye Başkanlığı Faruk, 10- Bakırköy Köycülük Şefi Cafer, 11- Bakırköy’den Polis Mukadder ve Ziya, 12- Çatalca Ziraat Muallimi Emin Taşdemir ve yardımcısı Hacı, 13- Büyükçekmece Başöğretmeni Fatma, 14- Çatalca Akalan Başöğretmeni Recep Baker, 15- Yalova Maarif Memuru Kemal Besen,⁸⁰ 16- Çınarcık Başöğretmeni İsmail Çetin, 17- Küçükçekmece Şenlikköy Öğretmeni Fahri Ayaz, 18- Silivri PTT Şefi Cenani (isminin karşısında not ibaresi mevcut), 19- Bakırköy PTT Şefi (isminin karşısında not ibaresi mevcut), 20- Çatalca PTT Şefi Ahmet (isminin karşısında not ibaresi mevcut), 21- Çatalca Muhabere Memuru Yahya (isminin karşısında not ibaresi mevcut), 22- Silivri Ziraat Bankası Müdür Muavini Fikret Doğan, 23- Çatalca Ziraat Bankası Müdür Muavini Tahsin Gürzel, 24- Silivri Malmüdürü Nusret Altaylıoğlu (isminin karşısında dikkat

⁷⁶ BCA, 490.01.00.00.475.1940.1/29

⁷⁷ BCA, 490.01.00.00.475.1940.1/19

⁷⁸ 1944 yılında Uşak Müddeiumumi yardımcılığı görevinde bulunmuş olup maaş yönünden terfi ettirilmiştir. Bk. “Terfi Eden Hâkim ve Müddeiumumiler”, *Vakit*, 5 Ekim 1944.

⁷⁹ Salim Arkan, 30 Temmuz 1938 tarihinde Jandarma Subay Okulunu Bitirerek mezun olmuştur. Bk. “İlk Mezun Olan Genç Subaylara Törenle Diplomalari Dağıtıldı”, *Ulus*, 31 Temmuz 1938; Arkan, 28 Ağustos 1944 tarihinde ise üsteğmen rütbesinden yüzbaşı türbesine terfi etmiştir. Bk. “Jandarma Terfi Listesi”, *Akşam*, 29 Ağustos 1944; 27 Ağustos 1952 tarihinde ise yüzbaşılıktan binbaşılığa terfi ettirilmiştir. Bk. “Terfi Eden Subayların Tam Listesini Veriyoruz”, *Ulus*, 27 Ağustos 1952.

⁸⁰ 1 Ekim 1940 tarihli *Vakit* gazetesine göre, Kemal Besen öğretmenlikten başöğretmenliğe tayin olmuştur. Bk. “İlk ve Orta Tedrisat Kadrosunda Tayinler”, *Vakit*, 1 Ekim 1940; 16 Haziran 1942 tarihinde ise ismi zamma hak kazanan memurlar arasında geçmiştir. Bk. “Zamma Hak Kazanan Öğretmenlerin İkinci Listesi”, *Vakit*, 17 Haziran 1942; 29 Mayıs 1945 tarihinde ise Yalova Merkez Milli Eğitim Memuru Besen maaş yönünden terfi ettirilmiştir. Bk. “Terfi Eden İlkokul Öğretmenleri”, *Vakit*, 29 Mayıs 1945.

çekilecek ibaresi mevcut), 25- Çatalca Ortaokul Müdürü Hulusi Karatuna,⁸¹ 26- Bakırköy Ortaokul Müdürü Orhan, 27- Çatalca Orman İşletme Müdürü Celal Noyan (isminin karşısında not yazılacak ibaresi mevcut), 28- İstinye Dok Fabrikası Müdürü Celal (isminin karşısında tetkik ibaresi mevcut), 29- Büyükdere Kibrit Fabrikası Müdürü Süheyl Furgaç (isminin karşısında tetkik ibaresi mevcut), 30- Yalova Müftüsü, 31- Şeker Şirketine mensup Çatalca Pancar Memuru Enver Abay.⁸² Buradan hareketle CHP İstanbul İl İdare Kurulu, İstanbul'da görev yapıp CHP aleyhtarı olduğunu düşündüğü bazı kamu memurlarının isimlerini tespit ederek bu kişiler üzerinde çalışma yapılması adına CHP Genel Sekreterliğine listeyi raporladığı anlaşılmaktadır.

Fabrika Çalışanları ve Oda Başkanlıkları ile İlgili Hazırlanan Raporlar

CHP İstanbul teşkilatının kamu kurum mensupları arasında CHP aleyhine faaliyet yürüttüğünü düşündüğü isimleri genel merkezle paylaşmasının yanı sıra fabrika çalışanları ile ilgili raporlar hazırladığı da görülmektedir. Fabrikalar Cumhuriyet Türkiye'sinde ekonominin en önemli yapı taşları arasında yer almaktadır. Burada çalışan işçi sınıfı, aileleri ve eş-dostları ile birlikte düşünüldüğünde siyasi partilerin önemsedığı bir kesimi teşkil etmektedir. Bu öneme binaen özellikle büyük yapıdaki fabrikalarda CHP aleyhinde olan yapılanmalar CHP İstanbul teşkilatının gözünden kaçmamıştır. Bu bağlamda CHP İstanbul İl İdare Kurulu Başkanı İlhami Sancar tarafından 27 Mart 1950 tarihinde CHP Genel Sekreterliğine gönderilen yazı önem arz etmektedir. Yazıya göre, Paşabahçe Cam Şişe Fabrikasında bulunan Müfettiş Zeki ve Emniyet Amiri (ismi bilinmemektedir), burada çalışan ustalardan Ahmet Topçu aracılığı ile fabrikadaki işçileri DP'ye geçmeye zorlamaktadır. Yazıda Topçu'nun bilgilerinin İş Bankası Genel Müdürlüğü ile paylaşıldığı belirtilmiştir.⁸³ Sancar tarafından 27 Mart 1950 tarihinde genel sekreterliğine gönderilen bir diğer yazıda ise Paşabahçe Rakı ve İspirto Fabrikası'nda⁸⁴ kimyager olarak çalışan Ahmet Evyapan isimli kişinin Millet Partisi İl Müteşebbis Heyetinden olduğuna dikkat çekilerek Millet Partisi'ne hizmet ettiği belirtilmiştir. Ayrıca yazıya göre aynı fabrikada maya ustası olan Sabahattin Koral'ın Evyapan'ın tesiri altında kaldığı bu gibi nedenlerle Evyapan'ın bahse konu fabrikadan alınması hususunda Genel Müdürlük Özlük İşleri Müdürlüğü ile yazışmaların yapıldığı ancak müspet bir cevap alınmadığının altı çizilmiştir. Bu duruma duyulan tepkilerin yer aldığı yazıda şu ifadeler dikkat çekicidir: “*Beykoz gibi işçi*

⁸¹ 6 Ağustos 1945 tarihinde maaş yönünden terfi ettirilmiştir. Bk. “Ortaöğretim Okullarında”, *Ulus*, 7 Ağustos 1945.

⁸² BCA, 490.01.00.00.475.1940.1/20.

⁸³ BCA, 490.01.00.00.475.1940.1/23.; 1934 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile Türk Cam Sanayii'ni kurma görevi Atatürk tarafından Türkiye İş Bankası'na verilmiştir. Bk. <https://www.pasabahce.com/tr/hakkimizda/tarihce>. (Erişim Tarihi: 21.04.2025). Türkiye'nin ilk şişe-cam fabrikası 1935 yılında, Birinci Sanayi Planı çerçevesindeki sanayileşme hamlesi içinde, İş Bankası tarafından kurulmuştur. Bk. M. Hakan Koçak, “Paşabahçe Şişe-Cam'ın İlk Yılları: “Milli Fabrika Rejimi”, *Çalışma ve Toplum* 33, (2012): 15.; Paşabahçe Cam ve Şişe Fabrikasının müşteri için bazı arazilerim İş Bankası tarafından satın alındığı 25.02.1935 tarihli Mustafa Kemal Atatürk imzalı kararnameden anlaşılmaktadır. Bk. BCA, 30.18.01.02.52.13.6.

⁸⁴ Paşabahçe Fabrikası için gerekli ispirto tasfiye cihazı Almanya'dan tedarik edildiği 23.12.1937 tarihli Mustafa Kemal Atatürk imzalı kararnameden anlaşılmaktadır. Bk. BCA, 30.18.01.02.81.104.2.

muhtinin bulunduğu mevkilerin ehemmiyeti hasebiyle tesir ve nüfuzları büyük olacağı muhakkak bulunan bu kimseler hakkında bizim teşebbüsümüze mahal kalmadan, alakahların tedbir alması lazım gelirken bigâne kaldıklarını esefle müşahede etmekteyiz.”⁸⁵ Öte yandan Sümerbank’a bağlı olan ve I. Beş Yıllık Sanayi Planı gereğince yenilenmesi ön görülen Bakırköy Bez Fabrikası⁸⁶ Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyetine geçmiş olan tek ve en büyük pamuklu dokuma fabrikasıdır.⁸⁷ Böylesi büyük bu fabrikada da CHP tarafından bazı değişikliklerin yapıldığı görülmektedir. Buna göre bahse konu fabrikada teknisyen olarak çalışan Abdullah Erem isimli kişinin CHP aleyhtarı ve DP yanlısı faaliyetleri nedeniyle buradaki görevine son verilerek yerinin değiştirilmesi için Sümerbank’a gerekli tebliğ yapılmıştır. Bu durum 25 Ocak 1949 tarihli ve Dursunoğlu tarafından CHP İl İdare Kuruluna yazılan yazıdan anlaşılmaktadır.⁸⁸ Bakırköy Bez Fabrikasını CHP için önemli kılan temel kıstas ise fabrikanın büyüklüğü ve çalışan sayısıdır. Dönem şartları içerisinde böylesi büyüklükte bir işletme içerisinde CHP aleyhtarlığının yayılma endişesi CHP’nin üzerinde önemle durduğu başat konular arasında yer almıştır.

Oda başkanlıkları ise himayesinde bulunduğu ticaret ehilleri ve esnaf sayıları dikkate alındığında siyasi partiler için önemli görülmektedir. Bu nedenle CHP’nin 1950 genel seçimleri öncesi odalar üzerinde kurmuş olduğu hâkimiyeti kaybetmemek için birtakım çalışmalar yürüttüğü görülmektedir. Bu bağlamda Dursunoğlu tarafından 19 Nisan 1950 tarihinde Ekonomi ve Ticaret Bakanı Vedat Dicleli’ye yazmış olduğu yazı kayda değerdir. Yazıda İstanbul İhracatçılar Birliği Umumi Kâtibi Mümtaz Rek’in⁸⁹ Ticaret Odası Umumi Kâtipliğine getirilmesi için birtakım faaliyetlerin söz konusu olduğuna dikkat çekilerek CHP İstanbul teşkilatından kendisine gelen konu ile ilgili bilgiler paylaşılmıştır.⁹⁰ Buna göre Rek, CHP aleyhtarları tarafından yakinen tanınan bir kişidir. Bu kişinin Ticaret Odası Umumi Kâtipliğine getirilmesi, CHP İstanbul İl Teşkilatı tarafından CHP adına büyük bir tehdit olarak görülmektedir. Öyle ki bu durumun yaşanması halinde bütün oda mensupları ve organları CHP aleyhine kaybedilme tehlikesi ile karşılaşılacaktır. Zira bahse konu oda umumi kâtibi Naim Seran olmak üzere odanın büyük bir kısmı CHP mensubudur. Ayrıca tüm seçim işlerinde CHP ile birlikte çalışmaktadırlar. Tüm bunlar ışığında yazıda üzerinde önemle durulan nokta Rek üzerinde bir tasavvurda bulunulması durumuna karşı acil önlem alınması ve Rek’in herhangi bir işin başına getirilmemesi durumu olmuştur.⁹¹ CHP aleyhtarlığı ile nitelenen Rek’in 1948 yılında

⁸⁵ BCA, 490.01.00.00.475.1940.1/25

⁸⁶ Bakırköy Bez Fabrikasında 1952 yılı kayıtlarına göre fabrikada bir yıllık ortalamada çalışan toplam memur sayısı 152, işçi sayısı 2287 olmak üzere toplam 2439 kişinin çalıştığı tespit edilmiştir. Bk. Rıdvan Şükür, *Sümerbank Bakırköy Bez Fabrikası*, (Ankara, Gece Kitaplığı, 2024), 133.

⁸⁷ Aslı Nur Sencer, “Devletçilik Döneminde Tekstil Sektörünün Gelişimi ve Bakırköy Bez Fabrikası (1934-1950)”, (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi 2017), 128.

⁸⁸ BCA, 490.01.00.00.475.1940.1/97

⁸⁹ “En Çok Beğenilen Pavyon Türk Pavyonu Oldu”, *Akşam*, 20 Eylül 1948, s. 3.

⁹⁰ BCA, 490.01.00.00.475.1940.1/131.

⁹¹ BCA, 490.01.00.00.475.1940.1/132

Ticaret Bakanlığı bünyesinde önemli toplantılara katıldığı bilinmektedir.⁹² Öyle ki Rek, Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas'ın katıldığı toplantılarda bizzat bulunmuştur.⁹³ Toplantılar neticesinde Rek'e önemli görevler verilmiştir. Bu duruma örnek olarak Marsilya Fuarı'nda kurulacak Türk pavyonunu düzenleyecek heyete Rek'in başkanlık etmesi, Dış Ticaret Komisyon Başkan Vekilliği ve Parlamentolar Birliği Kongresi delegeliği gösterilebilir.⁹⁴ Rek'in bu yükselişine diğer bir örnek ise basında 19 Ağustos 1950 tarihli haberlere dayanmaktadır. Buna göre Rek, Toprak Ofisi Genel Müdürlüğü görevine getirilmiştir.⁹⁵ Bu gelişme CHP'nin Rek üzerindeki endişesini haklı kılan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira DP taraftarı olmayan bir üst düzey kişinin DP'nin iktidarından çok kısa bir süre sonra böylesi önemli bir göreve getirilmesi pek de mümkün görülmemektedir.

Sonuç

9 Eylül 1923 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurulan CHP, kısa süren çok partili hayat girişimlerinin dışında 1923-1945 arası herhangi bir siyasi partiye karşı siyasi mücadeleye girmek zorunda kalmamıştır. 1945'e gelindiğinde ise Türkiye, yeniden çok partili yaşama geçmiştir. Türkiye'nin çok partili yaşama geçmesinde iç ve dış dinamikler etkili olsa da ülkenin çok partili yaşama geçmesinde CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, önemli bir misyon üstlenmiştir. Süreç içerisinde demokratik havanın ülke geneline hâkim olmasını sağlayarak CHP'nin yanında diğer siyasi partilerin kurulmasına zemin hazırlamış, beyanatları ile demokratikleşmeyi teşvik etmiştir. Bu genel tablo içerisinde CHP teşkilatlarının tamamı olmasa da eldeki veriler ışığında İstanbul CHP İl Teşkilatının, İstanbul özelinde CHP iktidarını korumak adına muhalefet üzerinde birtakım çalışmalar içerisinde olduğu görülmektedir. Ancak CHP İstanbul Teşkilatının bahse konu çalışmalarının CHP'nin siyasi prensiplerine mal edilmesi ise söz konusu değildir. 1950 genel seçimleri öncesi CHP'nin başta siyasi propaganda faaliyetleri olmak üzere diğer siyasi çalışmaları, genel manada demokratik bir çizgide ilerlediğini göstermektedir. Zira siyasi mücadelenin neticesinde DP demokratik yollarla iktidara gelmiştir.

Ancak bahse konu demokratik mücadelenin yanında İstanbul CHP Teşkilatı tarafından siyasi mücadele süresince birtakım şikâyetleri genel merkezle paylaştığı görülmektedir. Bu şikâyetlerin başında ise kamu kurumlarında çalışan ve memur statüsünde olan bazı kişilerin alenen siyaset yapması gelmektedir. Oysaki Memurin Kanunu 9. Madde ile bu türden faaliyetler yasaklanmıştır. Yapılan yazışmalarda kurum memurlarının tarafsızlık ilkelerine karşı gelerek politikaya karışmış oldukları gerekçesi öne sürülmüştür. Bu çerçevede çalışmada, 1948-1950 arası CHP İstanbul Teşkilatının faaliyetleri mercek altına alınmıştır. CHP İstanbul Teşkilatı, CHP Genel Sekreterliği ve ilgili bakanlıkları temsil eden bakanlar hatta Başbakan Yardımcısı Nihat Erim arasında bir yazışma trafiğinin gerçekleştiği görülmektedir. Tarım, Gümrük/Tekel,

⁹² "Milletlerarası Sergi ve Fuarlara İştirak İçin", *Ulus*, 18 Haziran 1948.

⁹³ "Şimdiye Kadar Gelen Sekiz Ticaret Bakanının Başarısızlık Sebepleri", *Yeni Gazete*, 15 Temmuz 1948.

⁹⁴ "Marsilya Fuarında Kurulacak Pavyonumuz", *Akşam*, 5 Ağustos 1948.; "Gazeteler Neler Yaşıyorlar", *Yeni Gazete*, 21 Ağustos 1948.

⁹⁵ "Mümtaz Rek Toprak Ofisi Genel Müdürü", *Ulus*, 19 Ağustos 1950.

İşletmeler, Maliye, Adalet, Ulaştırma, İçişleri, Milli Eğitim ve Milli Savunma Bakanları ile doğrudan temasa girilmiştir. Ayrıca diğer bazı bakanlık personelleri ile ilgili de CHP İstanbul İl Başkanlığı tarafından CHP Genel Sekreterliğine bazı listelerin gönderildiği görülmüştür. Bahse konu bakanlıkların ise hükümet içerisinde etkin bir konumlarının olduğu kaçınılmaz bir gerçektir. Öte yandan kamu kurumlarının yanında ülke ekonomisinin önemli bir yapı taşı olan büyük fabrikalarda yöneticilik yapan ya da çalışan kişilerin de CHP aleyhtarlığı yaptığı gerekçesi ile yazışmalarda yer aldığı görülmektedir. Yazışmaların bazılarının Bakan düzeyinde yapılmış olmasının temelinde ise Bakanlıkların icracı bir konumda olmaları en önemli faktörü teşkil etmektedir. Bu doğrultuda İstanbul CHP teşkilatı özellikle kamu kurumlarında CHP aleyhtarlığının önüne geçmek adına birtakım önlemler alınmasını istemektedir. Yazışmaların içeriğine bakıldığında ise CHP aleyhine faaliyet içerisinde bulunan memurlar hakkında inceleme yaptırılması ve önleyici birtakım tedbirlere başvurulması gerekliliği göze çarpmaktadır. Öte yandan büyük çaplı istihdam sağlayan fabrikalarda görev alan üst yönetim arasındaki bazı kişiler de CHP aleyhtarlığı ile itham edilmiş ve haklarında inceleme yapılmıştır. Bu durum malmüdürlüklerine kadar sirayet etmiş ve CHP aleyhine faaliyet yürüttüğüne inanılan bazı malmüdürlüklerinin görev yerlerinin değiştirilmesi gerekliliği ortaya konulmuştur. Kapsam, polis okulunda görev yapan emniyet müdürleri, kaymakamlar, Milli Eğitim ve Milli Savunma Bakanlığı personellerine kadar genişletilebilir. Ayrıca kamu kurumlarının yanında fabrika ve meslek odaları da bu kapsamda değerlendirilmiştir. Tüm bunlar ışığında 14 Mayıs 1950 genel seçimlerinin gerek CHP gerekse muhalefet açısından var olan önemi, CHP'nin bu seçimi kazanmak adına çalışmalarını çok yönlü sürdürmesine neden olmuştur. CHP İstanbul Teşkilatının 1950 genel seçimleri öncesi muhalefetle siyasi mücadele kapsamında başvurduğu yöntemlerin diğer CHP teşkilatlarını da kapsayıp kapsamadığı elde edilen yeni vesikalar aracılığı ile tartışmaya açılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, Samet. *Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri, Bir Soru*. İstanbul: Baha Matbaası, 1972.
- Ağaoğlu, Samet. *Siyasi Günlük*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1993.
- Ahmad, Feroz ve Ahmad, Bedia Turgay. *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*. İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1976.
- Akkerman, Naki Cevat. *Demokrasi ve Türkiye'de Siyasi Partiler Hakkında Kısa Notlar*. Ankara: Ulus Basımevi, 1950.
- Akşam*, 30 Mayıs 1942.
- Akşam*, 19 Temmuz 1946.
- Akşam*, 5 Ağustos 1946.
- Akşam*, 13 Ağustos 1947.
- Akşam*, 5 Aralık 1947.
- Akşam*, 9 Ocak 1950.
- Akşam*, 23 Nisan 1950.
- Akşam*, 16 Ocak 1949.
- Akşam*, 1 Ocak 1932.
- Akşam*, 23 Mart 1947.

Akşam, 23 Mart 1947.

Akşam, 11 Nisan 1951.

Akşam, 29 Ağustos 1944.

Akşam, 20 Eylül 1948.

Akşam, 5 Ağustos 1948.

Akşin, Sina. *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.

Altaş, Sedat. *Çarıklı Demokrasi*. İstanbul: İkinci Adam Yayınları, 2011.

Aydın, Ayşe. "Celal Bayar Dönemi Genel Seçimleri ve TBMM (1950-1960)." Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2010.

Aydoğan, Erdal ve Mahmutoğlu, Tansu Barış, "Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Yapılan Seçimler ve Karakteristik Özellikleri", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10, (2013): 113-142.

Barutçu, Faik Ahmet. *Siyasi Anılar 1939-1945*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1997.

Başar, Ahmet Hamdi. *Demokrasi Buhranları*. İstanbul: Türkiye Basımevi, 1956.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi BCA, 490.01.00.00.475.1940.1.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi BCA, 30.01.00.00.42.248.4.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi BCA, 30.10.00.00.30.169.1

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi BCA, 30.10.00.00.76.503.5.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi BCA, 30.18.01.02.52.13.6.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi BCA, 30.18.01.02.81.104.2.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi BCA, 490.01.00.00.641.124.1

Bekişoğlu, Şemsettin. *Köy Davamız*. Ankara: Güven Basımevi, 1951.

Belen, Fahri. *Demokrasiden Diktatörlüğe*. İstanbul: İstanbul Matbaası, 1960.

Cerrahoğlu, Piraye Bigat. *Demokrat Parti Masalı*, İstanbul: Ad Yayıncılık, 1996.

Çağpar, İzzettin, *Köyde Hakiki Reform ve İdeal Köycülük*, Samsun: Samsun Matbaası, 1949.

Çavuşoğlu, Hüseyin. "12 Temmuz Beyannamesi Süreci ve Beyannamenin Türk Siyasal Hayatına Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme," *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 23, (Mayıs 2021): 141-154.

Dağlar Macar, Oya ve Şen, Erdoğan. "Tek Parti Dönemi'nin Temel Dinamikleri Üzerine Tartışmalar," *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 49, (Haziran 2024), s. 1672-1689.

Dağlı, Nuran; Aktürk, Belma. *Hükümetler ve Programları*. Ankara: TBMM Basımevi, 1988.

Demir, Şerif. *Türk Siyasal Tarihinde Adnan Menderes*. İstanbul: Paraf Yayınları, 2010.

Eraslan, Cezmi. "Türkiye'de Çok Partili Siyasal Hayatın Kurulmasında Bir Dönüm Noktası: 12 Temmuz 1947 Beyannamesi," *Atatürk Yolu Dergisi* 22, (1998): 141-157.

Erdoğan, Caner. "Tek Parti İktidarı Dönemi'nde (1923-1950) Cumhuriyet Halk Partisi'nin İdeolojik Değişim ve Dönüşüm Sürecinin Çözümlemesi," *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 51, (Ağustos 2017): 270-279.

Erer, Tekin. *Türkiye’de Parti Kavgaaları*. İstanbul: Tekin Yayınevi, 1966.

Geray, Cevat. “Toplum Kalkınması ve Köy Araştırmaları”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 1, (1972): 1-49.

Gök, Hacı Veli. “Demokrat Parti Dönemi’nin Önemli Bir Siması: Namık Gedik ve Siyasi Faaliyetleri,” Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2020.

Gök, Hacı Veli. “CHP Parti Müfettişi Dr. Rıza Levent’in Raporları Işığında Muğla (1940-1941), *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 25, (2021): 203-229.

Gülen, Ahmet. “Türk Siyasal Hayatında Nihat Erim”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2018.

Gürtan, Kenan. “Türkiye’de Toplum (Köy) Kalkınması ve Şartları,” *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 1-2, (1964): 82-108.

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cumhuriyet-halk-firkasi-1923-1938/>. (Erişim tarihi: 16.04.2025).

<https://chp.org.tr/chp-tarihi> (Erişim tarihi: 16.04.2025).

<https://www.msb.gov.tr/Bakanlar/Detay/94a7705d-cdbd-45d2-bbdb-8bc78aa7b6fe>. (Erişim Tarihi: 18 Nisan 2025).

<https://www.pasabahce.com/tr/hakkimizda/tarihce>. (Erişim Tarihi: 21.04.2025).

Karataş, İsrail. “Millî Teminat Andı ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün 30 Temmuz-22 Ağustos 1949 Tarihli Ege Gezisi”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 31, (Haziran 2022): 58-91.

Kaya, Yakup. “Bir Devlet ve Siyaset Adamı Şükrü Kaya”, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 2012.

Kirman, Emin. “Çok Partili Sürece Geçiş Süreci ve Türk Siyasal Kültüründe Muhalefet Olgusunun Gelişimi (1946- 1950),” Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 2006.

Koçak, Cemil vd. “Siyasal Tarih (1923-1950)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980*, C. 4, İstanbul: Cem Yayınevi, 2007.

Koçak, M. Hakan. “Paşabahçe Şişe-Cam’ın İlk Yılları: “Millî Fabrika Rejimi”, *Çalışma ve Toplum* 33, (2012): 15-48.

Korkmaz, Tuğrul. “Türkiye’de Tek Partili Dönemin Toplum ve Siyaset Anlayışının Dünya Konjonktürü Bağlamında Değerlendirilmesi,” *Akademik Bakış Dergisi* 43, (Haziran 2014): 1-22.

Köy Postası, 1 Temmuz 1951.

Köy Postası, 1 Temmuz 1951.

Köy Postası, 1 Mayıs 1951.

Köy Postası, 1 Mayıs 1952.

Köy Postası, 1 Kasım 1951.

Lewis, Bernard. *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993.

Milletvekilleri Seçimi Kanunu (16 Şubat 1950). *Resmî Gazete*, 5545/7438

Sezen, Saim. *Seçim ve Demokrasi*. Ankara: Gündoğan Yayınları, 1994.

Mutlu, Sevdâ. “Tek Parti Döneminde Parti Devlet Bütünleşmesine Bir Örnek Dilek Sistemi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 86, (2013): 53-102.

Neziroğlu, İrfan ve Yılmaz, Tuncer, *Hükümetler Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, 2013.

Resmî Gazete

Sebilürreşad Dergisi, C 3, S 73, Mart 1950.

Sencer, Aslı Nur, “Devletçilik Döneminde Tekstil Sektörünün Gelişimi ve Bakırköy Bez Fabrikası (1934-1950),” Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2017.

Sevinç, İsmail ve Özçelik, Mehmet, “Tek Parti Döneminde Türk Kamu Bürokrasisinde Yapılan Yapısal Değişiklikler”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi 1*, (Haziran 2023): 55-74.

Şükür, Rıdvan. *Sümerbank Bakırköy Bez Fabrikası*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2024.

Tanin, 3 Haziran 1945

TBMM Tutanak Dergisi, 8 Haziran 1949.

Tercüme-i Hal Kaydı, Sicil No: 1151.

Tercüme-i Hal Kaydı, Sicil No: 307.

Tercüme-i Hal Kaydı, Sicil No: 1250.

Tercüme-i Hal Kaydı, Sicil No: 1233.

Tercüme-i Hal Kaydı, Sicil No: 1435.

Tercüme-i Hal Kaydı, Sicil No: 902.

Tercüme-i Hal Kaydı, Sicil No: 1281.

Tercüme-i Hal Kaydı, Sicil No: 1163.

Tercüme-i Hal Kaydı, Sicil No: 1190.

Tercüme-i Hal Kaydı, Sicil No: 917.

Timur, Taner. *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.

Tuncay, Başak, “Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş Sürecinin Afyonkarahisar’daki Yansımaları”, Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon, 2014.

Tuncer, Erol. *1954 Seçimleri*. Ankara, Tesav Yayınları, 2011.

Türkmenoğlu Köse, Dilşad, “12 Temmuz Beyannamesinin Cumhuriyet Halk Partisi’nde (CHP) Yaratıldığı Siyasal Etkiler”, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 1*, (Eylül 2020): 120-139.

Tütengil, Cavit Orhan. *Türkiye’de Köy Sorunu*, İstanbul: Kıtış Yayınları, 1969.

Ulus, 8 Aralık 1938.

Ulus, 16 Ocak 1938.

Ulus, 9 Mayıs 1938.

Ulus, 25 Ocak 1942.

Ulus, 1 Haziran 1942.

Ulus, 21 Şubat 1943.

Ulus, 17 Ocak 1941.

Ulus, 27 Temmuz 1948.

Ulus, 8 Ağustos 1946.

Ulus, 6 Kasım 1947.

Ulus, 26 Ocak 1948.

Ulus, 12 Temmuz 1948.

Ulus, 25 Kasım 1948.

Ulus, 12 Ağustos 1948.

Ulus, 16 Ocak 1950.

Ulus, 5 Aralık 1949.

Ulus, 19 Aralık 1949.

Ulus, 10 Nisan 1950.

Ulus, 22 Nisan 1950.

Ulus, 29 Haziran 1946.

HACI VELİ GÖK

Ulus, 13 Nisan 1942.

Ulus, 14 Nisan 1944.

Ulus, 5 Mart 1947.

Ulus, 31 Temmuz 1938.

Ulus, 27 Ağustos 1952.

Ulus, 7 Ağustos 1945.

Ulus, 18 Haziran 1948.

Ulus, 19 Ağustos 1950.

Usta, Ebru. "Türkiye'de Kibrit İnhisarı ve Karşılaşılan Bazı Sorunlar (1924-1946)", *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 1, (Aralık 2023): 771-797.

Vakit, 28 Haziran 1939.

Vakit, 3 Haziran 1942.

Vakit, 25 Ekim 1946.

Vakit, 27 Ağustos 1947.

Vakit, 20 Nisan 1950.

Vakit, 16 Mayıs 1950.

Vakit, 17 Ocak 1949.

Vakit, 19 Temmuz 1946.

Vakit, 6 Mart 1947.

Vakit, 5 Ekim 1944.

Vakit, 1 Ekim 1940.

Vakit, 17 Haziran 1942.

Vakit, 29 Mayıs 1945.

Yazıcı, Sinan ve Katılmış, Ferdi. "Tek Parti İktidarında Bürokrasi ve Siyaset İlişkisi", *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 1, (Haziran 2023): 1-12.

Yeni Gazete, 15 Temmuz 1948.

Yeni Gazete, 21 Ağustos 1948.

Yeşil, Ahmet. *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.

Yetkin, Engin. "Türkiye'de Otoriteryanizm: Parti Devleti İktidarlarının Kurulması (1908-1960)," Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2018.

Yıldırım, Sema ve Zeynel, Behçet Kemal. *TBMM Albümü 1920-2010*, Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, 2010.

Yıldırım, Sinan. "1950 Seçimleri ve Propaganda", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları* 6, (2004): 131-157.

Yılmaz, Nihat ve Doğan Kadir, Caner; İnankul, Hakan, "Tek Parti İktidarı Dönemi'nde (1923-1946) Bürokrasi ve Siyaset İlişkisinin Weberyan Değerlendirmesi", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 3, (2013): 263-284.

YSK Resmi İnternet Sitesi (çevrimiçi), <http://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>. Erişim Tarihi: (16.04.2025)

Zafer, 19 Mayıs 1950.

<https://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2022/04/22-MehmetKarayaman.pdf429>. (Erişim Tarihi: 29.08.2025)

Ek-1: CHP Genel Sekreter Yardımcısı Cevat Dursunoğlu Tarafından Gümrük ve Tekel Bakanı Şerafettin Bürge'ye Gönderilen Belge (BCA).

Ankara: 1.3.1950

4/ 29595

Özeldir

YAZILDI

Sayın Dr.Fazıl Şerafettin Bürge
Gümrük ve Tekel Bakanı

İstanbul, Büyükdere Kibrit Fabrikası
Müdürü Süheyl Furgaç'ın bitaraflığını gözetmiyerek ve
görevini kötüye kullanmak suretiyle politika
yaptığını ve partimiz aleyhinde şimdiden sistemli
bir şekilde propandaya giriştiğini tesbit etmiş
bulunuyoruz.

Keyfiyeti yakın ilginize arzeder, hakkın-
da gereken önleyici tedbirlerin scilen alınmasını
saygılarımla rica ederim.

C.H.P.Genel Sekreteri A.
Erzurum Milletvekili

Cevat Dursunoğlu

-2 III 1950

08.01.2024 tarih ve 97024 sayılı OLUR ile GİZLİLİĞİ KALDIRILDI.

7

Ankara: 1.3.1950

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Sayın Nihat Erim
Devlet Bakanı ve
Başbakan Yardımcısı

Yalova Müftüsünün açık bir şekilde
politika yaptığını ve Partimiz aleyhinde, şimdiden
sistemli bir şekilde propagandaya giriştiğini
tesbit etmiş bulunuyoruz.

Keyfiyeti yakın ilginize arzeder,
gerekten önleyici tedbirlerin acilen alınması için
alâkalılara emirlerini, saygılarımla rica ederim.

C.H.P.Genel Sekreteri A.
Erzurum Milletvekili

Cevat Dursunoğlu

08.01.2024 tarih ve 97024 sayılı OLUR ile GİZLİLİĞİ KALDIRILDI.

10

Ek-3/1: CHP İstanbul İl İdare Kurulu Başkanı İlhami Sançar Tarafından CHP Genel Sekreterliğine Gönderilen Belge (BCA).

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
İSTANBUL
İL İDARE KURULU BAŞKANLIĞI

27.2.1950

Gizli ve zata mahsus.

C.H.Partisi Genel Sekreterliğine

Ankara

Vilâyetimiz dahilinde muhtelif memuriyetlerde bulunanlardan bu gün durumları itibarile Partimiz için zararlı olduklarına kanaat getirilenlerin bir listesi bağlı olarak tekdîm kılınmıştır.

Seçimden evvel bunların başka yerlere nakilleri veya zararlarını önleyici tedbirler ittihazı için kıymetli alâka ve emirlerinizi rica eder, derin saygılarımı sunarım.

Eki : 1

C.H.P. İstanbul İl
İdare Kurulu Başkanı

[Signature]
İlhami Sançar

net
Bir nüsha İstanbul
Kali ve B. R. ne girilmiştir.

P/.

Ek-3/2: CHP İstanbul İl İdare Kurulu Başkanı İlhami Sancar Tarafından 27.02.1950 Tarihinde CHP Genel Sekreterliğine Gönderilen Belge Eki (BCA).

- Adalet (1- Sillivri Savcısı Yusuf Binetli • yazılacak
2- Sillivri İcra memuru Ali
3- Bekirköy Tapu Sicil Muhafızı ve Muavini
4- Çatalca Sorgu Yargıçısı Baha Yüce // yazılacak

- İstisna (1- Çatalca Jandarma K. Salim Arkan •••
2- Bekirköy Jandarma K. •••
3- Sillivri Jandarma K. Yüzbaşı Ahmet •••) yazılacak ve not verilecek

- İstisna (Kısıklı Bucak Müdürü Oktar ✓
Sillivri Tahrirat Kâtibi Hüseyin Karagöz ✓
Bekirköy Belediye Başkanlığı Faruk ✓
Bekirköy Köycülük Şefi Cafer ✓
Bekirköy Polis Mukadder ve Polis Ziya ✓
Çatalca Ziraat Muallimi Emin Tağdemir Yardımcı Naci •
Büyük Çekmece Baş Öğretmeni Fatma ✓
Çatalca Akalan Baş Öğretmeni Recep Beker ✓
Yelova Maarif memuru Kemal Besen ✓
Çınarcık Baş Öğretmeni İsmail Çetin ✓
Küçük Çekmece Şanlı Köy Öğretmeni Fahri Ayaz ✓

- İstisna (1- Sillivri P.T.T. Şefi Cenani •• - Bu yazılacak lütfen Not
2- Bekirköy " Şefi ••
3- Çatalca " Ahmet İkizkaya - ••
" Muhabere memuru Yahya Çit-kaya ••

- Ziraat (Sillivri Ziraat Bankası Müdür Muavini Fikret Doğan ••
Çatalca " " Tahsin Gürzel ••

Malîye Sillivri Mal Müdürü Nusret Altaylıoğlu - Dikkat Çekilecek

4. Eğitim (Çatalca Orta Okulu Müdürü Hulusi Karatuna -
Bekirköy " " " Orhan -

7. Orman Çatalca Orman İşletme Müdürü Celâi Noyan •• yazılacak not

İstisna İstinye Dok Fabrikası Müdürü Celâi - s. Telkik

7. Çelik Büyükdere Kibrit Fabrikası Müdürü Suheyl Furgaç M. Telkik

08.01.2024 tarih ve 97024 sayılı OLUR ile GİZLİLİĞİ KALDIRILDI.

Yalova Müftüsü: Şeker Şirketine mensup Çatalca Pancar memuru Enver Abay. 20